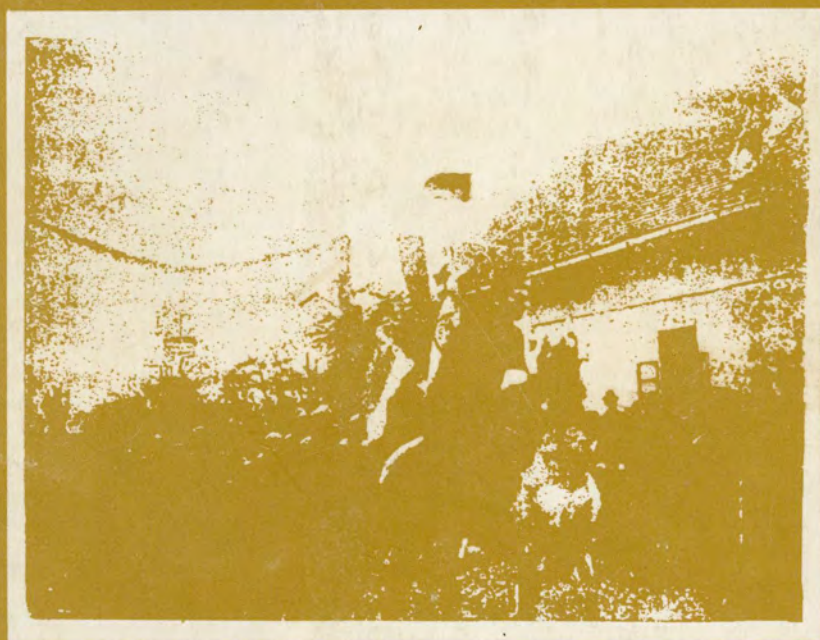

Илија Петровић

ПРИСЈЕДИЊЕЊЕ СРЕМА СРБИЈИ 1918. ГОДИНЕ

Рума, 1994.

Из рецензије

Петровићев текст представља досад најцеловитији радо присаједињењу Срема матичној Србији. Веома је корисно што је дао опширан увод, у којем је разјаснио овај чин са етничког, духовног, културног и економског аспекта, када је народ Срема, на историјском размјеху, одлучио да настави живот са својим сународницима у заједничкој држави.

Снагом аргумената, поштовањем чињеница, консултовањем релевантних историјских извора, аутор је заокружио целину, из које се јасно сагледавају основни историјски токови овог подручја у ранијим вековима и у тренутку историјске одлуке Сремаца.

Писан занимљиво, приступачно, неоптерећен сувопарним казивањем, опремљен илустративним материјалом, на врло једноставан начин, историјским резоновањем тумачи најзначајнију одлуку Сремаца у миленију дугој историји овог подручја, у којем су живеље и умирале генерације српског становништва, у континуитету више од хиљаду година.

Фотографија корине:
српска појска стиже са Солунског фронта;
дечек пред зградом Општинског поглаварства у Иригу, 13. новембра 1918. године

Др Љубивоје Церовић

Нови Сад, 12. јануара 1994.

Илија Петровић

BIBLIO
ZAVIČAJNOG MUZEJA RUMA
BROJ MAE/53 (III)

ПРИСАЈЕДИЊЕЊЕ СРЕМА СРБИЈИ 1918. ГОДИНЕ

Рума, 1994.

Издавачи:

ЗАВИЧАЈНИ МУЗЕЈ, РУМА
СКУПШТИНА ОПШТИНЕ, РУМА
МУЗЕЈ ВОЈВОДИНЕ, НОВИ САД

За издавача:

РАДИСАВ ЂОРЂЕВИЋ

Лектор:

Проф. др ДРАГОЉУБ ПЕТРОВИЋ

САДРЖАЈ

	Страна
Претходне напомене	5
Осврт на објављену историјску грађу	12
Срем у прошлости	22
Румски Збор изасланика народних већа	34
Ствара се Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца	45
Срем у Србији	53
Резолуција, онаква каква је донета	60
Резиме	61
Прилози	63
Белешка о писцу	

Илија Петровић

ПРИСАЈЕДИЊЕЊЕ СРЕМА СРБИЈИ 1918. ГОДИНЕ

Претходне напомене

Седмог децембра 1914. године Народна скупштина Краљевине Србије једногласно је подржала изјаву српске владе да „сматра као свој најглавнији и у овим судбоносним тренутцима једини задатак да обезбеди успешан свршетак овог великог војевања, које је, у тренутцима када је започето, постало уједно борбом за ослобођење и уједињење све наше неслободне браће Срба, Хрвата и Словенаца”. Нешто касније, 30. априла 1915, група хрватских, словеначких и српских политичара избеглих из Аустро-Угарске формирала је у Паризу Југословенски одбор, са основним циљем да се бори за потпуно ослобођење и уједињење свих југословенских земаља у једну нову, заједничку државу и, како су наглашавали, да том борбом реше југословенско питање у целини. Водећу улогу у овом Одбору имали су Хрвати и Словенци, који су, наслућујући пораз централних сила и распад Аустро-Угарске царевине, желели да својим народима резервишу место међу победницима; најлакше су то могли урадити уз српску подршку. Отуд и нада изражена у једној депеши регенту Александру упућеној 11. фебруара 1916, у заиста тешким приликама за Србију, да „она домовина која ће ускрснути из страшнога метежа, којему смо сведоци, неће више бити обновљена Србија, паче ни повећана, него она треба да захвати читав југословенски народ и читаво његово народно земљиште, уједињено у једну државу, под славном династијом Вашег узвишенога оца”.

Годину дана касније, 7. априла 1917, имајући на уму и поруку добијену од Југословенског одбора, регент Александар препорођеној српској војсци наговештава стварање „српског југословенског царства”, пошто су чак и савезници спремни „да нас у овој великој борби сложено помогну да Србију створимо великом, те да обухвати све Србе и Југословене, да је учинимо силном и моћном Југославијом, која ће оправдати до сада принете жртве и одговорити захтевима новог доба”.

Код оних Хрвата који су желели да се, без обзира на све, и даље одрже везе са Хабсбуршком династијом, промене у поли-

тичком расположењу унела је *Крфска декларација* од 7(20) јула 1917. између српске владе и Југословенског одбора. Овим пактом предвиђено је стварање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, као независне уставне и парламентарне монархије под династијом Карађорђевића, с јединственом територијом и држављанством, у уверењу да се ради о троименом народу исте крви и истог језика и са заједничким осећањима јединства и животних интереса националног опстанка.

Пошто се Антанта у међувремену определила за рушење Аустро-Угарске, током лета 1918. у појединим земљама Монархије отпочео је процес стварања народних већа, органа који би имали задатак да преузимају власт од државе која је нестајала. Тако је 5. октобра 1918. у Загребу одржан „састанак одасланика Словенаца, Хрвата и Срба из Словеније, Истре, Хрватске, Босне и Херцеговине, Далмације и Угарске због оснотка Народног Вијећа Словенаца, Хрвата и Срба“, као израз потребе за формирањем врховног јединства политичког руководства за све југословенске земље у Хабсбуршкој монархији. Правилником Народног вијећа предвиђено је да његов Средишњи одбор води послове Вијећа, представља Вијеће пред другима и утврђује политички курс Вијећа. Наредних дана дошло је до формирања одбора Народног вијећа у многим подручјима и местима, при чему су сви они били хијерархијски потчињени загребачком Народном вијећу. Може се са овим довести у везу и измена Суботичке резолуције од 2. октобра 1918 (да Срби и Хрвати из Лужне Угарске „сматрају једино Мировну конференцију за ме-родавну у погледу решења југословенског питања, а у вези с Бачком, Банатом и Барањом као будућим саставним деловима слободне заједничке државе свију Југословена“), којом се Народном вијећу СХС признају компетенције за вођење свих послова око уједињења.

Супротно оваквим ставовима, војвођански радикали окупљени око Јаше Томоћа нису подржали сарадњу са Народним вијећем СХС, већ су истицали потребу да се Војводина сједини са Србијом непосредно. Истоветне политичке оријентације, и представник Срема у Народном вијећу др Жарко Миладиновић почео је крајем октобра све јаче заступати тезу и о непосредном присаједињењу Срема Србији. Ова група војвођан-

ских политичара (противника уједињења преко Загреба, а поборника непосредног присаједињења) радила је уз подршку Пашићеве владе, али и уз сагласност потпредседника Већа Светозара Прибићевића.

Када је са Мађарском потписано примирје, положај Војводине постаје нешто одређенији. Присуство српских војних одреда уливало је наду словенском становништву да ће доћи до формирања нове националне државе. Јаша Томић био је све активнији, а по Новом Саду се шушкало да и Пашић подржава присаједињење Војводине Србији што је, опет, оцењивано и као јачање српске позиције у натезању са Загребом. Тих дана формиран је у Београду један одбор од људи рођених у Банату, Бачкој и Барањи, са циљем да помогну покрет за свој завичај. Зарад сваке евентуалности, овај одбор одмах је изјавио да у „случају племенске поделе Бачка, Банат и Барања већ сада траже спојење са Србијом“. Истовремено, затражено је да се Одбор Југословена из Угарске пресели у Нови Сад и тамо стави на располагање Српском Народном Одбору, створеном 21. октобра (3. новембра) 1918. на лозинци „да сваки народ има права сам одређивати својом судбином“.

Догађаји су се одвијали врло брзо, тако да је већ 11 (24) новембра 1918. године у Руми одржан Збор изасланика народних већа са подручја Срема, који се изјаснио за непосредно присаједињење Срема Србији. Дан касније, и Велика Народна скупштина Срба, Буњеваца и осталих Словена донела је у Новом Саду Резолуцију о прикључењу Краљевини Србији „која својим досадашњим радом и развјетком ујемчава слободу, равноправност, напредак у сваком правцу, не само нама него и свим словенским, па и несловенским народима, који с нама заједно живе“.

Будући да је међу војвођанским радикалима и демократама постојало извесно размимоилажење о природи будућих односа између Србије и Војводине, а да се ствари не би заоштравале, новосадска Скупштина је на предлог демократа прихватила и једну резолуцију којом се „Банат, Бачка и Барања у границама које повуче Антантина балканска војска, проглашује... на основу узвишеног начела народног самоодређења, оцепљеним како у државноправном, тако и у политичком и привредном погледу од Угарске“. Ова резолуција предвиђала је да ће Народна управа

управљати означеним територијама „на основу начела потпуне слободе и равноправности за све народе”, иза чега се, у ствари, крила жеља Демократске странке да Војводини обезбеди извесну аутономију у новој држави.

Но, без обзира на све, захваљујући констелацији политичких снага у Бачкој, Барањи и Банату, извесно је да је Одлука Велике народне скупштине о присаједињењу Баната, Бачке и Барање Србији третирана од стране њених инспиратора као специфичан вид самоукинућа Војводине и практична потврда Томићеве антологијске поруке да се треба „оканути аустријских старудија”, пошто Србима са подручја северно од Саве и Дунава, кад уђу у Србију, аутономија неће бити потребна. (Љубитељи историјских датума биће у праву ако се присете да је 27. децембра 1860. објављена царска одлука којом се укида Војводство Србија или Војводина, и уклапа у Угарску на основу њених државно-правних претензија. Опстала је само народноцрквена аутономија, али ни она не дуго; већ почетком овог века та је аутономија сведена искључиво на конфесионално-школску самоуправу, да би 11 (24) јула 1912. године била потпуно укинута. Сећање на Војводину сачувано је само у некадашњој предугој царској титули и - дубоко у свести свих Срба настањених у некадашњој Јужној Угарској. Ипак, за доношење државотворних одлука на Великој народној скупштини у Новом Саду ова друга чињеница била је много значајнија од декрета којима је Хабсбуршка монархија настојала да сузбије српски национални дух). Видљиво је то и из двеју брзојавних честитки новосадског Српског Народног Одбора упућених владарском дому Карађорђевића поводом крсне славе Светог апостола Андреја Првозваног, 30. новембра (13. децембра). Честитка краљу Петру гласи: „Ваше Величанство! У превеликој срећи, што се можемо назвати поданици Вашег Величанства долази Српски Народни Одбор, као заступник *бивше Војводине*, да честита прву Крсну Славу Вашег Величанства у ослобођеној Великој Србији и да поздрави Ваше Величанство као краља Срба, Хрвата и Словенаца. Живели!”, а престолонаследнику Александру: „Ваше Височанство! Осећаји радости и среће налажу овом Српском Народном Одбору као заступнику *бивше Српске Војводине*, да прихвати прву прилику по повратку у ослобођену Велику Србију да као нови поданици поздравимо

Крсну Славу Вашем Височанству и да у тој срећи измолимо од преблаготворца, дуга и срећна века у владавини нова Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца. Живели!”. Текстови ових телеграма налазе се у записнику вођеном на седници Српског Народног Одбора одржаној 4 (17) децембра 1918; записник се чува у Архиву Војводине у Новом Саду, у фонду Српског народног одбора, Ф.76.12, 49. записник.

Уз ово све, с обзиром на Томићеву и Миладиновићеву улогу у присаједињењу Баната, Барање, Бачке и Срема Краљевини Србији, ваља о њима рећи и коју реч више.

Јаша Томић рођен је у Вршцу 11. октобра 1856. године. Бавио се новинарством, књижевношћу и политиком. Студирао је медицину и књижевност у Бечу и Прагу, али је све то запустео зарад политичке борбе. Његова књижевна дела представљала су, у ствари, покушај књижевне обраде политичких теза, које су у првом периоду имале социјалистичку а касније грађанско-радикалну садржину. Као оснивач групе тзв. вршачких социјалиста, постао је године 1884. уредник „Заставе” и наследник Светозара Милетића у Српској слободоумној странци, која 1891. добија назив Радикална странка. Због убиства Мише Димитријевића (1846-1889), новинара и политичког радника из Новог Сада, лидера Српске либералне странке у Угарској, потпредседника књижевног одељења Матице српске (после низа полемика које су се претвориле у обрачун личне природе), време од 1890-1896. године провео је у затвору. Године 1918. био је председник Српског народног одбора у Новом Саду. У присаједињењу Баната, Бачке и Барање Србији његова улога била је одлучујућа. Умро је у Новом Саду, 9. октобра 1922. године.

Жарко Миладиновић рођен је 16. јуна 1862. године у Ердевику. Гимназију је учио у Новом Саду и Осеку, а правне науке у Бечу, где је стекао и докторат. Бавио се адвокатуром. Рано је ушао у политичку борбу, као присталица Радикалне странке. Због националног рада био је прогањан и затваран. Дуги низ година био је народни посланик у Црквено-народном сабору у Сремским Карловцима, а касније и у Народној скупштини СХС. Од 24. децембра 1921. до 16. децембра 1922. био је министар пошта и телеграфа. Бавио се публицистиком, а написао је и велики број правних расправа. После Првог светског рата био је врло ангажо-

ван у аграрној реформи. Насеље Сонок, на путу од Руме према Путинцима, по њему је преименовано у - Жарковац. Умро је у Београду 26. јула 1926, а сахрањен у Руми, на Православном гробљу.

О националном раду др Жарка Миладиновића, називајући га „реалним националистом“, Румљанин Д. Б. Спајић писао је у новосадском дневном листу „Дан“, у бројевима од 25. и 27. маја и 14. јуна 1939. године. Из тих текстова издвајамо и следеће редове:

„По природи располажући несаломивом вољом, ванредном вредноћом, није чудо што се је др. Миладиновић заузимао за све јавне народне ствари и да је постао политички вођа Срба у Срему... 26. фебруара 1909. године... др. Жарко Миладиновић лишен је слободе... оптужен да је врбовао добровољце за Србију и да је давао помоћ туђој војној сили – преносећи оружје у Србију. Стога је његова кривица квалификована са одредбама грађанског казненог закона... и војног казненог закона по коме је био надлежан војни суд”.

„Истрага је дуго трајала, што иначе није случај код војних судова. Разлог је томе што је у току суђења долазило све до нових пријава, већином анонимних, које је требало испитати и утврдити њихову тачност. Војни суд решио је да се судски поступак против др. Миладиновића има обуставити... Решење је уследило на основу уверења војног суда да оружје није преношено у Србију, нити да су слати у Србију добровољци”.

„Интересантна је за тадашње прилике у Хрватској чињеница да је грађански суд, обустављајући истрагу против др. Миладиновића и упућујући га на суђење војном суду - као надлежном, тражио од војног суда, у случају ако га војни суд не осуди, да се поново упути грађанском суду. Другим речима, нишло се затим да се поштопото др. Жарко Миладиновић утврди за кривца, а тиме и изрекне пресуда. Војни суд се на то није ни обазирао... Покушај да се вођа сремских радикала др. Миладиновић онемогући у своме раду и смести за дуги низ година на робију није њега поколебао, напротив као препорођен, др. Миладиновић, уз сарадњу својих бројних присталица, наставља започети рад у борби за српска права чисто српског Срема”.

„... Светски рат бацио је у ланце др. Жарка Миладиновића и све истакнутије његове сараднике, са циљем да заврше своје животе по тамницама Угарске. Снажни дух вође др. Миладиновића није поколебан ни овим новим патњама, иако је његово здравље упропашћено. У ослобођеној отаџбини он поново долази на своје место вође сремских Срба. Његови говори у народном представништву у Београду брзо су скренули пажњу на њега свих политичких личности. За време адресне дебате 23. марта 1919, у Народном представништву у Београду, др. Миладиновић устаје одлучно за одбрану Баната, који је захтевала Румунија. У том значајном говору др. Миладиновић каже: „Србин је био већ од почетка деветог века настањен у Банату. У Темишвару је 1790 српски народни темишварски сабор тражио да се Банат прогласи српском земљом и, кад је дошла Војводина, Темишвар је постао главним градом српске Војводине. А и велика народна скупштина у Новом Саду изјавила је прошле године да се Војводина припаја Србији, не тражећи никаквих компензација, него се враћа мајци Србији. Зна се да су увек били наши крајеви: Војводина, тј. Банат, Бачка и Срем у тесним односима са Србијом и у оним борбама за ослобођење под Карађорђеом а и доцније, кад смо им слали своју помоћ и у људима, и у новцу, и у муницији”. Његова снажна борбеност дошла је до пуног изражаја у сукобу са Народним већем у Београду (очигледно, ради се о грешци; требало би да стоји „у Загребу” - И. П.). Последница је била да се Војводина отцепила од осталих аустро-угарских покрајина и директно прикључила Србији...”

Што се тиче грађе о присаједињењу Срема Србији, она је врло оскудна. Делимично и због тога, ова је тема мање обрађивана. Ипак, понајвише захваљујући публицистичком раду Милана Костића, једног од перовођа румског Збора изасланика народних већа из Срема, резолуција тога Збора о присаједињењу Срема Краљевини Србији може се на прави начин валоризовати. Ево и о њему неколико редака:

Милан П. Костић рођен је 22. августа 1895. у Старом Футогу код Новог Сада. Основну школу учио је у Сурчину и у Руми, а гимназију у Новом Саду. Права је студирао у Пешти и Загребу, где је стекао и звање доктора права. Био је стипендиста Матице српске. Као адвокат и јавни бележник радио је у Иригу, Срем-

ским Карловцима и Земуну. Био је изасланик румског Збора и делегат на Великој народној скупштини у Новом Саду, новембра 1918. године. Од 1927. до 1929. био је члан управе Матице српске. Припремио је оснивање Змајевог музеја у Каменици (1933). Од 1941. године живи и ради у Београду; од 1942-1944. ради у Комесаријату за избеглице, а затим, до 1947, у Комисији за испитивање ратних злочина у Војводини. Као референт ове Комисије урадио је врло обимну студију, од око четиристо страна куцаних, под насловом *Злочини и штете на културно-историјским и уметничким споменицима у Срему и Војводини*, користећи се не само материјалом Комисије него и другим изворима; студија није могла бити објављена, а један њен примерак чува се у Змајевом музеју у Сремској Каменици. До пензионисања (1956) радио је у Државном архиву Србије као научни сарадник. Бавио се публицистиком, а своје приказе, чланке и расправе из наше културне и књижевне историје објављивао је у двадесетак новина, часописа и зборника. Његови текстови о румском Збору изасланика објављени у „Српском листу” и у раду под насловом *Из Првог светског рата, 1914-1918*. најсигурнији су и најкомпетентнији извор за овај изузетно значајан догађај. Што његово сведочење о румском Збору није опсежније, делимично објашњење наћи ћемо у некрологу објављеном у Зборнику Матице српске за књижевност и језик, 1966, 193, у којем, између осталог, пише, да је др Костић писао „скоро искључиво, само кад је имао шта ново да каже, проверено, повезано са оним што се раније знало, ненаметљиво, у одмереном тону, као да саопштава по дужности, али ипак не суво, регистраторски него, напротив, у врло складној књижевној форми”.

Осврт на објављену историјску грађу

О догађајима који су новембра 1918. године одредили судбину српског народа све до дана данашњег, историчари из првих двеју Југославија писали су различито; несумњиво је да се разлог томе може потражити, и наћи, у њиховој националној припадности и идеолошкој оријентацији, иако се не може занемарити ни место њиховог живљења, а нема разлога да се понекад не посумња и у научничко поштење и личну храброст оних који се баве историјском науком.

Наслућујући какву би цену, у својој слободољубивости, српски народ могао платити у тек започетом ратном сукобу, и приближујући се трагичном крају свога животног пута, Владимир Ђоровић¹ пише да је основни циљ Народног вијећа Словенаца, Хрвата и Срба у Загребу био „уједињење свих Срба, Хрвата и Словенаца у своју слободну државу”. При томе, требало је да „сви Срби из бивше Аустро-Угарске помогну став југословенски оријентисаних Хрвата и Словенаца, па да, тако здружени, с великом моралном снагом изведу дело народног уједињења и створе моћну Југославију”. Ђоровић примећује да је таква политика имала и одређену опозицију, будући да „један део Срба није хтео уједињење са Србима преко Загреба, него непосредно”. Позивајући се на поруке Николе Пашића² који је „доиста желео да се најпре изврши уједињење Срба и да се тачно обележи шта припада Србима, па да тој српској држави приступе и Хрвати и Словенци”, Срби из Војводине прогласили су 12. новембра (25. новембра по новом календару) своје непосредно уједињење са Србијом. Што се тиче Народног вијећа и Државе Словенаца, Хрвата и Срба, одбачене су намере извесних хрватских политичара да диктирају услове уједињења, прихваћен је концепт „народног јединства” и (11/24. новем.) „решено је да се иде у Београд и да се изврши уједињење са Србијом и Црном Гором”.³

За Васу Богданова⁴ „Народно вијеће било је представник свих Јужних Славена на територију бивше Аустро-Угарске Мо-нархије”, из чега је проистекло и право тог Вијећа да прогласи „уједињење државе Словенаца, Хрвата и Срба, образоване на

1 Владимир Ђоровић (Мостар 1885-17. април 1941). Иако по образовању филолог, године 1919. постао је на Београдском универзитету професор националне историје; редовни члан Српске Краљевске Академије. У својим запаженим радовима углавном се бавио прошлошћу Босне, Србије и Херцеговине; *Историју Срба* завршио је непосредно пред немачки напад на Југославију. Погинуо је у авионској несрећи на путу према Грчкој.

2 Никола Пашић (1845-1926), један од оснивача Народне радикалне странке. Од доласка на власт краља Петра, сви важни догађаји у српској и југословенској политици везани су за Пашићево име. Играо је видну улогу у стварању Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, чије је интересе заступао на Мировној конференцији у Паризу 1919. године.

3 Вл. Ђоровић, *Историја Срба*, књ. 3, Београд 1989, 232-235.

4 Васо Богданов (Панчево 1902-1967 Загреб), историчар. Студије завршио у Београду; професор на Филозофском факултету у Загребу; члан Југословенске академије знаности и умјетности. Бавио се прошлошћу Срба и Хрвата у Аустрији, Угарској и Војној крајини.

цијелом непрекинутом југословенском подручју бивше Аустро-Угарске Монархије с Краљевином Србијом и Црном Гором, у јединствену државу Срба, Хрвата и Словенаца". Том закључку претходио је закључак хрватског Сабора од 29. октобра 1918. по којем се „Далмација, Хрватска, Славонија са Ријеком проглашује посве независном државом према Угарској и Аустрији, те према модерном начелу народности... приступа у заједничку народну суверену државу Словенаца, Хрвата и Срба на цијелом етнографском простору тога народа, без обзира на ма које територијалне и државне границе у којима народ Словенаца, Хрвата и Срба данас живи". Богданов прецизира да „истога дана 24. новембра 1918. Народна скупштина у Новом Саду проглашава сједињење Војводине са Србијом, а преко ње с осталим Јужним Словенима у једну заједничку државу".⁵

У другом издању Енциклопедије Југославије, највероватније са циљем да се избегну српско-хрватска сумњичења, одредницу о Југославији обрадио је Јанко Плетиерски.⁶ У његовој интерпретацији, „положај српске владе у односу на Народно вијеће ојачало је и непосредно уједињење Војводине са Србијом, пре и мимо југословенског уједињења. У Војводини је већина Срба, на челу са радикалским прваком Ј. Томићем, била за директно уједињење са Србијом... У складу са интенцијама српске владе, Велика народна скупштина, одржана у Новом Саду 25. 11. 1918. одлучила је да се Војводина директно прикључи Србији".⁷

Војна енциклопедија и аутори одреднице „Југославија, Краљевина Југославија", тврде да је стварање Југославије био „крупан, преломан догађај у животу југословенских народа", али да се то десило „на недемократски начин и на недемократским основама... после договора између великосрпске буржоазије са монархијом на челу и буржоазијом југословенских земаља које

5 V. Bogdanov, одредница „Југославија, историја", *Enciklopedija Jugoslavije*, 5. knjiga, Zagreb 1962, 117-118. Иако није именован, В. Богданов је исту одредницу обрадио и у *Enciklopediji Leksikografskog zavoda*, knj. 3, Zagreb 1967, 325, поновивши у истој реченици исте грешке.

6 Јанко Плетиерски (Марибор 1923-), историчар. У институту за народностна питања у Љубљани био начелник научно-истраживачке групе за проучавање народно мањинских група на северној граници Словеније; професор Филозофског факултета у Љубљани.

7 J. Pleterski, одредница „Југославија, VI Историја, Историја Југославије до 1941.", *Enciklopedija Jugoslavije*, 6. knjiga, Zagreb 1990, 260.

су раније биле у склопу Аустро-Угарске". Небитна је за аутора чак и њихова сопствена напомена да је у Новом Саду „17. новембра одржана конференција представника народних одбора и народних већа Војводине, који су 25. новембра сазвали Велику народну скупштину Војводине. У претходној дискусији представника 23. новембра о начину извршења уједињења, већина је била да се Војводина уједини са Србијом и на тај начин уђе у југословенску државу, а мањина да се то изврши преко Народног вијећа у Загребу. Велика народна скупштина... одлучила је 25. новембра да се Банат, Бачка и Барања отцепе у државноправном, политичком и економском погледу од Мађарске... и прикључе Србији".⁸

Мала енциклопедија „Просвета" информисе нас да су „представници југословенске буржоазије са целог подручја А.-У. основали 23. IX 1918. у Загребу Народно веће, које је... одлучило 24. XI 1918. да се неодложно обрати Београду и тражи политичко уједињење са Србијом, јер унутрашњи и спољнополитички положај постаје све критичнији. Готово у исто време дошло је до исте одлуке у Подгорици, где је Црногорска велика скупштина прогласила (26. XI 1918) уједињење са Србијом и другим југословенским земљама у државу СХС". О заседању Велике народне скупштине у Новом Саду и њеној одлуци о присаједињењу Војводине Србији нема ни речи.⁹

„Историја Југославије", без обзира на рецензентску тврдњу Андреја Митровића¹⁰ да „текст Владимира Дедијера"¹¹

8 Vojna enciklopedija, 4. knjiga, Beograd 1972, 106. Аутори ове одреднице су: Слободан Стамболић, пешадијски пуковник у пензији, умро 1971, и Димитрије Трифуновић, пешадијски потпуковник у пензији.

9 Мала енциклопедија Просвета, 2. књига, Београд 1959, 779; аутор одреднице „ФНРЈ, Историја Југославија 1918-1941" није именован.

10 Андреј Митровић, (Крагујевац 1937-), историчар, шеф катедре за општу савремену историју на Филозофском факултету у Београду; дописни члан Српске академије наука. Анационално оријентисан, бави се историјом југословенске државе у оквиру европских процеса и појава у првој половини XX века, односима идеологије и уметности, као и методолошким питањима.

11 Владимир Дедијер (Београд 1914-Бостон 1. 12. 1990), политички радник, публициста и историчар. Завршио правни факултет, а докторирао из области историје правних институција. После разлаза са Комунистичком партијом посветио се историји; био је предавач на више универзитета у Енглеској, САД и Канади. Члан и председник Раселовог суда; члан Српске академије наука и уметности. Његов научни, политички и публицистички рад препун је контроверзи.

пружа, до данас, најпотпунију слику целине... и - што је посебна одлика - садржи многа нова и уверљива тумачења" (или: можда баш због тога) открива да је „Народно вијеће Словенаца, Хрвата и Срба прогласило се у Хрватском сабору 29. октобра 1918. за нови врховни орган државне управе Јужних Словена у Аустро-Угарској, и тиме прекинуло сваку везу с Хабсбуршком Монархијом. Истовремено је проглашено стварање нове државе Јужних Словена, назване Државом Словенаца, Хрвата и Срба. Ово исто суверено тело обзанило је 24. новембра, уједињење (те државе) с Краљевином Србијом и Црном Гором у јединствену државу Срба, Хрвата и Словенаца. Сличне одлуке донете су у Новом Саду за Војводину и у Подгорици за Црну Гору, па је 1. децембра 1918, проглашено у Београду стварање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца".¹²

Капитално дело српске историографије, десетотомна „Историја српског народа“, сугерише да је већ у настајању „уједињене државе Србије, Црне Горе и југословенских земаља бивше Аустро-Угарске“ било јасно „да око начина настанка, а посебно око начина уређења те државе постоје велике разлике у гледиштима, па су почели избијати и политички спорови, али се најбитнијим ипак чини то да се југословенски покрет реализовао у државу и да су све разлике и сви спорови тиме постали, складно ономе шта се оцртавало још у јесен 1914, само унутрашња југословенска ствар. Крајем новембра 1918. дошло је и до ланца проглашавања уједињења. У Новом Саду је Велика народна скупштина прогласила уједињење Срема, Баната и Бачке са Србијом 25. новембра... У Загребу је Народно вијеће одлучило 25. новембра да се »у јединствену државу« уједини »цело непрекидно подручје бивше Аустро-Угарске Монархије« са Србијом и Црном Гором, па је у Београд била послата посебна делегација и ту је »јединствено Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца« било проглашено 1. децембра 1918".¹³

12 I. Božić, S. Ćirković, M. Ekmečić, Vl. Dedić, *Istoriја Jugoslavije*, Београд 1972, 402-403. Глава XXXIX *Nova држава и међународним односима* ауторски је рад Владимира Дедића.

13 Историја српског народа, VI књига - том други, Београд 1983, 252-254. Аутор дела трећег, под насловом „Надрастање пораза и подела“ је Андреј Митровић. Исти текст, са истим грешкама, пренет је и у Митровићеву књигу *Србија у Првом светском рату*, Београд 1984, 562.

Мада су овде наведени искључиво синтетички текстови, писани амбициозно, *sub specie aeternitatis*, чији су аутори, неспорно, из врха наше историјске науке, њиховом пажљивом читаоцу и систематичном трагаоцу за историјском истином тешко да могу бити од велике помоћи. Иако се ради о истом догађају, чињенице и судови о њему збуњујући су:

– одлука Народног вијећа о уједињењу државе Словенаца, Хрвата и Срба са Србијом и Црном Гором донесена је 25. новембра (А. Митровић);

– одлука о присаједињењу Војводине Србији донесена је 24. новембра (В. Богданов);

– воља већине да се Војводина „уједини“ са Србијом третира се као недемократска (Сл. Стамболић и Д. Трифуновић);

– све разлике и сви спорови између „уједињених“ субјеката постали су искључиво унутрашња југословенска ствар (А. Митровић);

– Народно вијеће прогласило се у Сабору за нови врховни орган државне управе Јужних Словена (Вл. Дедићер);

– Просветина енциклопедија не помиње новосадску Велику народну скупштину и присаједињење Војводине Србији;

– избегава се прави назив новосадске Велике народне скупштине Срба, Буњеваца и осталих Словена у Банату, Бачкој и Барањи (В. Богданов, Вл. Дедићер, Вл. Ћоровић);

– „уједињење“ Војводине са Србијом прогласили су Срби (Вл. Ћоровић), односно „већина Срба“ (Ј. Плетиерски);

– подразумева се да је српски народ југословенски оријентисан (Вл. Ћоровић);

– при спомињању Војводине не назначује се о којим се њеним деловима ради (Вл. Ћоровић, В. Богданов, Ј. Плетиерски, Вл. Дедићер);

– из одлуке о присаједињењу Војводине Србији избачена је Барања, а у њу је увршћен Срем (А. Митровић);

– Народном вијећу признаје се политички примат на јужнословенском подручју бивше Аустро-Угарске, чиме се, посредно, негира право новосадске Велике народне скупштине на сопствену одлуку (В. Богданов);

– не прави се разлика између израза „уједињење” и „присаједињење” (Вл. Ђоровић, В. Богданов, Ј. Плетиерски, Д. Трифуновић и Сл. Стамболић, Вл. Дедијер, А. Митровић);

– о Резолуцији Збора изасланика народних већа из Срема од 24. новембра 1918. о одлуци да се Срем присаједини Краљевини Србији не говори било који од поменутих аутора, што укључује тезу да Срем не припада Војводини.

Не треба се чудити ни чињеници што су се са свим тим у вези огласили и званични идеолози Брозове¹⁴ епохе: „Када је већ постало сасвим јасно да је пораз централних сила у рату неизбежан и да је ослобођење на прагу, словеначке, хрватске и српске политичке странке приступиле су оснивању Народног вијећа Словенаца, Хрвата и Срба као врховног органа власти на територији Аустро-Угарске на којој живе југословенски народи и 29. октобра у Хрватском државном сабору прогласиле и формално отцепљење од Аустро-Угарске и стварање нове самосталне државе – Државе Словенаца, Хрвата и Срба... И Народно вијеће СХС и његови органи били су у суштини органи буржоаске диктатуре и контрареволуционарне организације; они су гушили револуционарни талас маса и насиљем спречавали народ да оствари своје праве националне и социјалне тежње”.¹⁵ Поштујући партијску догму о „партијности у науци и филозофији”¹⁶ и поставку

14 Јосип Броз Тито (1892-1980), место рођења неутврђено, гроб му је под сумњом, једнако као и животопис до 1937, када се нашао на челу Комунистичке партије Југославије; у Другом светском рату командовао партизанским јединицама, састављеним углавном од српских бораца. После рата испразнио многе брдовите крајеве изван Србије, пресељавајући Србе преко Дрине и Дунава, чиме је српски национални корпус у Војводини знатно ојачан, а њихов брдски завичај, супротно очекивању, и даље је остао српски. Аутор паролe о братству и јединству, са посебним важењем за Србе.

15 *Преглед историје Савеза комуниста Југославије*, група аутора, Београд 1963, 30.

16 Према *Малој енциклопедији Просвета*, 2. књига, Београд 1959, 253, „највиши степен партијности значи припадност одређеној партији, тачније Савезу комуниста Југославије и доследност у борби за њену линију... Свако одступање од линије Партије у науци, култури и политици... повлачи одговорност”.

да је Комунистичка партија била „одлучујући чинилац у животу југословенских народа” и „велика потреба не само радничке класе него и свих народа Југославије”,¹⁷ ови аутори закључили су да је „тешка унутрашња и спољнополитичка ситуација, нарочито револуционарно врење маса у земљи и продирање талијанске војске у Далмацију, натерала... представнике југословенске буржоазије окупљене у Народном вијећу СХС да убрзају слање своје делегације у Београд ради стварања заједничке државе са Србијом”, после чега је „регент Александар, као представник интереса великосрпске буржоазије и своје династије, прогласио... 1. децембра 1918. године уједињење Србије са земљама независне државе Словенаца, Хрвата и Срба у јединствено Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца”.¹⁸

Општем замешатељству и злоупотреби историјске науке свој допринос пружио је и Фердо Чулиновић,¹⁹ мењајући националну припадност војвођанских делегата на Великој народној скупштини у Новом Саду. Он је, тако, објавио да је Скупштини присуствовало: 578 Срба, 89 Хрвата, 62 Словака, 21 Русин, 6 Немаца и 1 Мађар”, иако је у скупштинском записнику од 12 (25) новембра 1918. назначено да „посланика има 578 Срба, 84 Буњевца, 62 Словака, 21 Рус, 3 Шокца, 2 Хрвата, 6 Немаца, 1 Мађар”; Шокци и Буњевци преведени су, дакле, у Хрвате.²⁰ Наравно, и Чулиновић, као и сви остали, игнорише румски Збор изасланика и његову одлуку о непосредном присаједињењу Срема Краљевини Србији.

О присаједињењу Срема, Баната, Барање и Бачке писали су и Чедо Попов и Јелена Попов у свом заједничком раду о аутономији Војводине.²¹ Без обзира на невелики обим ове књиге, а имајући на уму тему, сасвим је разумљиво што су њени аутори могли нешто изнијансираније прићи тумачењу помену-

17 *Преглед историје СКЈ*, 7.

18 Исто, 31.

19 Фердо Чулиновић (Карловац 1897-1971. Загреб), правник, државноправни историчар; докторирао на загребачком Правном факултету, где је касније био професор државноправне повијести народа Југославије. Члан Југославенске академије знаности и умјетности.

20 F. Čulinović, *Jugoslavija između dva rata*, 1 knjiga, Zagreb 1961, 124.

21 Ч. Попов и Ј. Попов, *Аутономија Војводине - српско питање*, Сремски Карловци 1993.

тих догађаја: „Не чекајући друга решења о стварању југословенске државе, одбацујући посредне путеве за сједињење с Краљевином Србијом, као носиоцем и симболом борбе за уједињење српског народа, Велика народна скупштина Баната, Бачке и Барање, коју су у огромној већини чинили Срби, прогласила је 25. новембра 1918. одвајање Војводине од Угарске и њено прикључење Краљевини Србији. Од војвођанских области само је Срем посредно ушао у уједињавање са Србијом: преко Државе Словенаца, Хрвата и Срба и његовог Народног већа, али и он на специфичан начин. Наиме, на Збору изасланика народних већа Срема, одржаном у Руми 24. новембра 1918, усвојена је резолуција у којој се тражи 'јединствена и демократски уређена држава СХС под династијом Карађорђевића...' Уколико Народно веће у Загребу не би 'што пре' остварило јединствену заједничку владу нове југословенске државе са седиштем у Београду, онда би се 'заступници народних већа у Срему као изасланици народа', одлучили за непосредно присаједињење Срема Краљевини Србији".²² У случају Баната, Бачке и Барање све је, дакле, било јасно и несумњиво. Но, када говоре о присаједињењу Срема, Ч. Попов и Ј. Попов задржавају, чини се, двоструку резерву: прво, они не кажу да је Срем посредно присаједињен Србији, већ да је „посредно ушао у уједињење са Србијом”, и друго, процес о којем је реч одвијао се „на специфичан начин”.

Ове резерве нису стављене без разлога, нарочито због тога што су проистекле из објективног вредновања неких догађања која су тек створеној југословенској држави озбиљно компликовале живот. Пре свега, овде мислимо на врло изражене хрватске аспирације на српски етнички простор, на стварање Бановине Хрватске и на неке касније неуспеле покушаје да се Барања и Срем ипак врате тамо где су се својом вољом нашле 1918. године. Између осталог, Ч. Попов и Ј. Попов истичу и следеће: „Споразум Цветковић - Мачек, постигнут 23. а објављен 26. августа 1939, отворио је процес преуређења Југославије на федералистичкој основи. Њиме је створена Бановина Хрватска у чије су границе, поред неких територија западне Босне (Врбаске Бановине) ушли

и Барања и делови западног Срема с градовима Шидом и Илоком. На овај начин су јасно и гласно изражене великохрватске претензије бар на делове Босне и Херцеговине, као и Војводине чије су се дотадашње тежње ка самосталности и равноправности демагошки подржавале од стране ХСС-а. Неће проћи ни најкраће време а показаће се да су хрватске претензије према овим покрајинама и много веће од оних остварених у Споразуму од 26. августа... Сам Влатко Мачек је... (29. августа) пред Хрватским народним заступством дао јавну изјаву да је његов споразум са Цветковићем 'само дјеломичан споразум' из којег је доста спорних, нарочито територијалних питања остављено за касније, 'кад се буде преуређивала читава државна заједница... Јер, посве другачије ће изгледати дотични територијални односи Бановине Хрватске, буде ли у новоуређеној државној заједници рецимо и аутономна Војводина'. После ових директива о изјаву у хрватској политичкој јавности су се учестало и створеније почеле истицати претензије на Срем (до Земуна) и на половину Бачке".²³ У истој књизи дата је и изјава којом је крајем јануара 1943, секретар привременог Покрајинског комитета Комунистичке партије за Војводину Јован Веселинов формулисао начелни став овог органа о Војводини: „Наша Партија стоји на становишту да Војводина, у коју улазе Срем, Банат, Бачка и Барања, чини једну целину с обзиром на многонационалну структуру". Средином маја исте године Ј. Веселинов пише свом Централном комитету да је „наше мишљење да Срем не треба да има свог представника у АВ (Антифашистичком већу) за Хрватску, пошто Срем не припада Хрватској, већ Војводини".²⁴ Ипак, покушај војвођанских комуниста, иако заснован на српском карактеру Барање и Срема, био је безуспешан; и Срем и Барања препуштени су Хрватској.

Уверени смо да су наведена догађања и неке изјаве с разлогом подстакле Чеду Попова и Јелену Попов да опрезно третирају румски Збор изасланика народних већа и његову Резолуцију о присаједињењу Краљевини Србији. Наше истраживање о том догађају и закључци који ће из тога истраживања проистећи неће противречити њиховом опрезу: Срем се присајединио Краљевини Србији на заиста „специфичан начин”.

²² Ч. Попов и Ј. Попов, *наведено дело*, 19.

²³ Исто, 31-32.

²⁴ Исто, 41-42.

Срем у прошлости

Најстарија и најзападнија граница Срема коју наша историја познаје ишла је, приближно, линијом Слатина - Пожега - ушће Врбаса у Саву, раздвајајући тако провинције *Savia (Ripariensis, Interamnia)* и *Pannonia II (Secunda, Inferior, касније Sirmiensis)*, установљене Диоклецијановом реорганизацијом Римског царства, 297. године.²⁵ Иако хрватски епископ Петар Скок²⁶ објашњава да је Срем било име града, „као и у римско доба што је Сирмијум било име града, никако територија”,²⁷ јасно је да је читавих седам векова пре почетка хрватског тисућљећа данашњи Срем носио назив Сирмијумска, односно Сремска провинција.

После пропасти Западног Римског Царства Сремом су господарили Гепиди, Готи, Лангобарди, Византија, Авари, а Хрвати кажу, не би ли створили „знанствени” основ за свој продор кроз Српску Земљу, да је „вјероватно... Људевит Посавски држао у својој власти као франачки вазал и Панонију сријемску”.²⁸ Превладавши Срем од Византије, године 1071, Мађари су од њега створили Сремску жупанију, са Вуковаром као главним градом, што Хрватима није сметало да кажу како је то урађено „према административној подјели хрватско-угарске државе”.²⁹

Током XII века на подручју Срема дошло је до нових сукоба између Мађарске и Византије, да би се на прелазу из XII у XIII век Византија одавде дефинитивно уклонила. Као политички претендент на крајеве северно од Дунава и Саве појављују се тада Срби и њихови владари, намерни да под своју власт ставе све крајеве насељене српским становништвом. Саставни део ових борби јесте и активност првог српског архиепископа Светога Саве,³⁰ који је на само коју годину пошто је Српска Црква стекла

аутокефалност (1219) северно од Дунава основао четири манастира: Златицу и Базјаш, у данашњој Румунији, и Месић и Ковиљ. Наравно, српски манастири грађени су у крајевима у којима су од раније, као припадници интересне сфере источне цркве, живели Срби. Они су током претходних неколико векова радом грчких мисионара примили хришћанство и остали верни источној цркви. „Стога су их, и тада и касније, католици врло често називали и Грцима, а нарочито у доба кад је вера била ... важнији елемент од етничког или националног. Тако је тада било свуда у свету, па и код нас... Стога треба да смо начисто да су изрази 'грчки', 'шизматички', 'акаатолици', Тотови, Раши, Срби, само синоними, јер других народа који би припадали источној цркви у овим крајевима није било... Срби у Бачкој, изгледа, спадали су под сремску епископију, чије је седиште било у Митровици. У Митровици се налазио манастир 'грчког обреда' основан пре шизме (1054), за монахе грчке, словенске и мађарске народности. Колико је источни обред био раширен по Мађарској види се из једног писма пале Силвестра, упућеног мађарском краљу Стефану, ономе који је примио хришћанство и у свом народу постао 'апостолски краљ'. У писму му папа изражава чуђење што се у Мађарској налази девет 'грчких' и само један 'латински' манастир”.³¹ Да је у Срему хришћанство примљено од Грка и да су ту, дакле, живели Срби, подсећају и топоними *Клиса (Клинина, Клисине)* настали од грчке речи *ekklesia*, црква, у атару Беочина, Илинаца, Каменице, Лединаца, Тење, Ривице, Батајнице, Илока, Нових Карловаца, Гргуреваца и *Ремета* (од грчке речи *stemon* - пустињак) у Кукујевцима и Манђелосу, Реметско брдо код Лежмира, Реметске стазе код Беочина и манастири Велика и Мала Ремета. Српски утицај на прилике у Мађарској видљив је и из чињенице да је на самој половини XII века, уместо малолетног Гејзе (1141-1161) земљом управљао његов ујак Белош, син

²⁵ F. Šišić, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, Zagreb 1962, 48.

²⁶ Петар Скок (Јурјево Село 1881-Загреб 1956), романист. Бавио се најразличитијим аспектима балканске лингвистике, посебно њеним романским елементима. Највећи део Скокових радова сачињавају студије о појединим елементима балканске лексике.

²⁷ П. Скок, *Топономастика Војводине*, Зборник „Војводина” књ. II, Нови Сад 1939, 109.

²⁸ *Enciklopedija Leksikografskog zavoda*, књ. 6, Zagreb 1969, 119.

²⁹ Исто.

³⁰ Свети Сава (Растко Немањић, Рибница 1175-Трново 1236), син Стефана Немање, први српски архиепископ, од стицања аутокефалности Српске Цркве 1219. до 1233. године. Са оцем, монахом Симеоном, године 1198. основао манастир Хиландар, као важно културно средиште, преко кога су

струјали културни утицаји из Византије и са Истока. Под његовим надзором сачињен је *Номоканон*, или *Крмчија*, зборник византијско-римског црквеног и грађанског законодавства на основу којег се у Србији судило. После распада Византије и оснивања Латинског царства у Цариграду (1204) вратио се у Србију и тамо, поред црквених послова, обављао и државне. Својим дипломатским мисијама помогао да српска држава преброди многе кризе у које је западала. Први српски књижевник и просветитељ. Године 1594. Турци су у Београду спалили његове мошти.

³¹ Д. Ј. Поповић, *Срби у Војводини* I, Нови Сад 1957, 43.

српског великог жупана Уроша I, човек који је у Срему, код данашњег Баноштра, основао и један манастир. У исто време, према предању, такође у Срему, извесни Приба основао је манастир под именом Привина Глава.

Аспирације Српске Цркве на Срем као територију насељену српским живљем налазимо и у чињеници да је Свети Сава за свог наследника на српском архиепископском престолу одабрао свог ученика, жичког јеромонаха Арсенија Богдановића - Сремца.³² Било је, наиме, потребно да се нови архиепископ српски окрене архипастирском раду на сузбијању католичког утицаја из калочке бискупије; то је, свакако, најбоље могао радити човек који је родом из тих крајева и који је најбоље могао познавати тамошње прилике. Када је године 1283, на Дежевском сабору, српски престо уступио своме брату Милутину, краљ Драгутин повукао се у северни део државе (коју анонимни путописац назива Србијом,³³ за разлику од Милутиновог дела који назива Рашком) и тамо је управљао као „сремски краљ“. „У овом случају и није важно да ли је он владао Сремом и северно од Саве или само у њему имао своја добра, али је од изузетне важности да је са Драгутином, чланом немањихке династије, проширена државна мисао српска и на наше аутохтоно становништво ових крајева“. По традицији, краљ Драгутин је 1276. основао манастир Ремету, а католички жупник Илија Округић Сријемац записао је да је „у једном карловачком брду, Матеј званом, Драгутин, краљ српски, одрекавши се престола, као пустињак живео“.³⁴

Политичка стратегија српска битно је измењена од Милутиновог доласка на власт. У контактима са папама Бенедиктом XI (1303-1304) и Клементом V (1305-1314), Милутин је наговештавао да би и он и цела његова земља могли прећи у католичанство, а француским феудалцима из јужне Италије обећавао је да ће им у борби против византијског цара помоћи у обнови Латин-

ског царства. Тешко је проценити да ли је Милутин заиста имао намеру да оствари оно о чему је преговарао, утолико пре што је било мало вероватно да би свештенство, властела, чак и народ, прихватили такву његову западну оријентацију, тек, током XIV века северни српски крајеви нашли су се изван стратешких комбинација српске државе. Но, током XV века, пошто је турски притисак на Европу знатно појачан и пошто су већ имали искуства са тзв. каталанском компанијом, снажном и добро организованом скупином шпанских најамника која је плаћкала по Византијском царству, при чему није остао поштеђен ни Хиландар (1302), светогорски монаси почели су да размишљају о пресељавању на неко друго, сигурније место. Избор је пао на Фрушку гору, по којој је током XV и XVI века изграђено или обновљено тридесетак манастира. Требало је да то постане друга Света Гора. Не би се то радило да Срем није био превасходно српска земља и да тамо нису живели припадници „источне“, православне цркве. И није то био само интерес српске цркве; ктитори манастира Крушедол, грађеног између 1509. и 1516. године, били су, поред сремског деспота Ђорђа Бранковића, потоњег митрополита Максима, и влашки војвода Јован Њагој и велики кнез московски Василиј III Иванович (1479-1533), отац Ивана IV Грозног (1530-1584).

Године 1521. Турци су узели Београд, а убрзо затим и Срем. На самом крају наредног века, војнички потпуно ослабљени, Турци су, по Карловачком миру из 1699, од свих својихседа северно од Саве и Дунава задржали само Банат и југоисточни сремски део испод линије Сланкамен - Рума - Митровица. После битке код Петроварадина (1716) и Пожаревачког мира (1718) Турска је уступила Аустрији не само цео Банат и југоисточни Срем, него и босанску Посавину и сву Србију до Западне Мораве и реке Каменице. Та „сва“ Србија одмах је добила краљевски наслов, а чином увођења сталне аустријске управе, октобра 1720, изричито је наглашено да Краљевина Србија (Königreich Serbien, или Königreich Serbien) припада цару, лично, као „апсолутно власништво“, или „лично добро краљево“; одстрањене су тако све угарске претензије на Србију, а Турска и Угарска, тада непријатељски расположене према Аустрији, одвојене су једним поузданим војничким кордоном. О томе догађају записао је Душан

32 Арсеније Богдановић - Сремац (? - 1266), српски архиепископ од 1233. до 1263. Због опасности од мађарских упада у Србију, седиште архиепископије преместио из Жиче у Пећ, где је саградио Цркву светих апостола, касније Вазнесења Господњег. После спаљивања Пећке патријаршије 1737, његове мошти пренете су отуд у Ждеребаоник код Даниловграда. Године 1933, руски архиепископ Нестор однео је део његових моштију у Пекинг и Харбин, када је тамо основана православна црква.

33 *Историја српског народа* књ. I, Београд 1981, 455.

34 Д. Ј. Поповић, *Наведено дело*, 54.

Ј. Поповић и следеће: „Када је Пожаревачким миром (10/21. јула 1718) добивен део историске територије средњовековне Србије, двор (бечки) је одмах одлучио да нова област добије наслов Краљевине Србије и да на тај начин подвуче претензије и на још неосвојене делове некадашње средњовековне српске државе... Рачунао је аустриски двор да ће Србија са Београдом заувек остати у аустриској власти, те је хтео да од Србије, коју је сматрао као 'апсолутно неотуђиво имање и добро краљевско', створи посебну покрајину за своје интересе. У решењу се нарочито указује како 'рачка нација неће да дозволи да њоме управља Угарска, те ове крајеве треба уредити као баријеру и против Турака и против Угарске'. Нарочито се имало пазити, да се одбије и сама помисао Угарске да би Србија могла припадати Угарској, било по државном, црквеном или световном 'врховништву', па је подређена непосредно Дворском ратном већу и Дворској комори”.³⁵ Таква политика могла је имати смисла једино под условом да је између (новоосвојене и) новостворене Краљевине Србије и Хабзбуршког царства постојала непрекинута територијална веза. Таква веза била је остварена и осигурана преко Срема, укљученог у Војну крајину и такође остављеног у непосредној надлежности Беча.

На ове се, дакле, територијалне промене Шишић позива не би ли „данашњу хрватску земљу” протегао до ушћа Саве у Дунав. Што се при томе његов текст и његова карта не слажу, мање је битно. На карти преузетој од Шишића и приложеној уз овај рад, запајају се барем три ствари:

Прво, године 1606, источна хрватска граница иде линијом Питомача - Грђевац - Стеничњак - Скрад - Слуњ - Доњи Косињ - уз Велебит до близу Новиграда. Највећа „дебљина” ове територије, од Вараждина до Грђевца, износи читавих сто километара „зрачно”;

Друго, године 1699, граница се померила чак на линију од Сланкамена, преко Руме, до Сремске Митровице;

Треће, године 1718, линије више нема, гурнута је у савске и дунавске воде, будући да је у нове границе ушао не само Земун, него и широк простор јужно од Дунава и Саве.

35 Д. Ј. Поповић, *Србија и Београд*, Београд 1950, 59. и 201.

У хронолошком прегледу значајних догађаја, Шишић ове године чак и не помиње, (видети прилог) иако се оне чине особито важним за све оне којима Загреб није довољно удаљен од источне хрватске границе. У ствари, њихово помињање противречило би историјској чињеници да су све поменуте територијалне промене настале као резултат деловања аустријске војне силе и да су утаничаване мировним уговорима које су са Турцима потписивали аустријски цареви. Наравно, све је то добро познато и Шишићу и он то на другом месту признаје, мада и онда Хрватску налази негде у Босни, „до Уне”: „Мир склопљен у Карловцима (1699) учини крај турском столетном владању у Хрватској до Уне и до јужног Велебита, затим у читавој Славонији сем југо-источног Срема. Али бечки двор не хтеде да сједини ослобођене крајеве с банском Хрватском, како је то тражио хрватски сабор, већ увећа њима територију Војне крајине”.³⁶

Објашњавајући ове догађаје, непотписани хрватски енциклопедист записаће да је после турског узмака обновљена Сремска жупанија и да „заједно са Пожешком и Вировитичком жупанијом она твори краљевину Славонију која је спојена с краљевином Хрватском. Ова је реорганизација извршена унаточ протесту Маџара који су тврдили да славонске жупаније, а напо-се Сремска, од давнина припадају Маџарској”.³⁷ Подручја на којем је Марија Терезија обновила вировитичку, пожешку и сремску жупанију Шишић ће назвати „некадашњом Славонијом”,³⁸ иако при томе неће оспорити да су све оне биле уређене на угарски начин, да су плаћале порез по угарским прописима и да су на угарски сабор слале по два представника, као и остале угарске жупаније;³⁹ на карти која представља Хрватску крајем XVIII века, ове три жупаније представљене су као саставни делови Угарске.⁴⁰ Мађарски историчар Лајош Талоци не двоуми се кад каже да „по одласку Турака, земља између Дунава и Саве, предео жупанија Вировитица и Вука, као и Срем беху заиста табула рази... Раци су сачињавали главну масу оружаних лица, народ тај је сам себе звао Срби или Хришћанин, званични кругови

36 Ф. Шишић, *Хрвати*, Народна енциклопедија СХС IV књига, 823.

37 *Енциклопедија Лексикografsког завода*, књ. 6, Загреб 1969, 119.

38 F. Šišić, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, Загреб 1962, 235.

39 Исто, 325.

40 Исто, карта 11, иза стране 332 (дата и у прилогу).

су их, високоучено, називали Славено-Илирцима”.⁴¹ Не треба сумњати ни у његовог земљака Лајоша Салаја који 1863. пише да су у пожешкој, вировитичкој и сремској жупанији „живели највећим делом Срби, већ пре турског времена, а још више за време турске владавине... Отуда је дошло да на многим географским картама које су се појавиле у средини XVII века нарочито област Срема и Вуковара носи назив 'Рашани', 'Раџи'. После поновног освајања (мисли се на ослобођење од Турака - И.П.) овај је предео био само ретко насељен. Па ипак остаци старог српског становништва појачани су новим српским колонијама”.⁴² Непобитно је, дакле, да су Срби настањивали и Славонију и Срем још пре Мохачке битке (1526) и турске најезде, и да то оправдава сва каснија досељавања српског становништва у ове крајеве: Срби су се увек, и искључиво тамо, селили у подручја у којима су већ живели Срби.

Неоспорно је да је поменутом реорганизацијом и обнављањем Сремске жупаније део Срема ушао у састав Војне крајине, као Петроварадинско војно окружје, а како је Војна крајина била изван надлежности хрватског сабора, јасно је да границу према Земуну није померала Хрватска, него Аустрија. Као потврда за то може да послужи и чињеница да се све до године 1861. представници Војне крајине нису појављивали на хрватском сабору. Те године, иако су избори били расписани, представници Крајине, исто као и Срема, нису се појавили у Загребу, не прихватајући хрватску надлежност. Пошто је аустријски цар био замољен да интервенише, би наређено да и Војна крајина, као и Срем, пошаље своје заступнике у сабор, „али они да се имају вратити кући кад се сврши расправа о државно-правним питањима”.⁴³ Посредно, дакле, цар Фрањо није желео да Крајину до краја веже за Хрватску, али појављивањем крајишких и сремских заступника у сабору, после накнадних избора, Срби „тако дођоше сада први пут на хрватски сабор као нов политички фактор”.⁴⁴ Из овога проистиче да је Војна крајина била српска, исто као и Срем, јер да је било друкчије, и Крајина и Срем одмах

би изабрали, у складу са изборном процедуром, своје „хрватске” представнике за сабор. Потврду за то налазимо и у Шишићевом ставу да „Срби (Vlasi, Vaalachi, Rasciani, sive Serviani, Sirfen)... насељили су већим дијелом Хрватску, Крајину, затим Славонију и Сријем (нарочито 1690. и 1737). У оним странама гдје није било Војне крајине и гдје никад Турци нису владали... није било Срба”.⁴⁵ Све то упечатљиво говори о српском карактеру Војне крајине и Срема и о српском неприхватању, или непризнавању, јурисдикције онога што се у историји зове *reliquiae reliquiarum olim regni Croatiae*.

У односу на Аустрију, нарочито у временима израженијих њених криза, Срби су настојали да за себе извуку извесне погодности. Тако је, на пример, допуштење за окупљање Срба у Малој Влашкој, или Славонији, добијено 1694, током тешких аустријских борби са Турском, а захтев за засебну српску територију патријарх Арсеније III поставио је 1706, током Ракоцијеве буне. Према тумачењу Јована Радонића, Мала Влашка, или Пакрачка епархија, „тражена је с једне стране стога да би Срби били у непосредном додиру са Србима у Војној Граници, а друго због тога што су се оданде најбоље и најлакше могле одржавати везе с балканским Србима под Турцима. На тој територији имали су... населити се Срби привремено као војнички организована целина с привилегијама, под управом Патријарха, Подвојводе и осталих главара, с тим да признају једино врховну власт Леополда”.⁴⁶ Мада је током XVI и XVII века густо насељена Србима и због тога називана и Rascia, Мала Влашка, односно Славонија, није уступљена Србима. Чак се систематски настојало да се резиденција Арсенијева што више удаљи од тих крајева. Он је најпре, 1701, премештен из Крушедола у Сент Андреју, а уместо одузетог добра Сечуј, или добра Сирча у Пожешкој жупанији, које му је било додељено 1696. на коришћење, декретом од 15. јуна 1706. Арсенију је дато да се настани на имању Даљ. Радонић каже да је Патријарх смештен у Даљу „из чисто политичких разлога. Желело се удаљити га из Пакраца, где је много сметао ширењу уније”. Он при томе има у виду извештај инспектора Дравске

41 Ludvig v. Taloczy, *Die albanische Diaspora, Kwiga pod* 365, 313-314.

42 Ladislaus von Szalay, *Zur Ungarisch-kroatischen Frage*, Pest und Leipzig, 1863. 46.

43 F. Šišić, *navedeno delo*, 439.

44 Isto, 440.

45 Isto, 339.

46 J. Радонић, *Римска курија и јужнословенске земље од XVI до XIX века*, Београд 1950, посебна издања САН, књига 155, 413.

коморе Александра Каланека од 7. јула 1706, који сугерише да се према Патријарху буде обазрив, пошто „господин Патријарх стоји код своје нације у великом страхопоштовању” и да би најбоље било „кад би се Патријарху уступило неко село, недалеко од Осека. Ту би он наместио своју резиденцију и на Пакрац и Славонију (Малу Влашку) не би више мислио... Из Осека би се могло на њега и његов рад боље мотрити”.⁴⁷

Иако се из једне представке будимских Срба аустријском цару, упућене са сабора на којем је после Арсенијеве смрти за новог српског патријарха изабран Исаија Ђаковић, епископ темишварски (раније јенопољски), може закључити да је 1694. „преузвишеном царском наредбом” обећано да ће Срби добити Срем и Славонију, тешко је знати какав је смисао та наредба имала: да ли се радило о привременом смештају или трајном додељивању територије, тек, Срби су још задуго остали без сопствене засебне територије. Године 1790, равно сто година после Велике сеобе под Арсенијем III, Срби су на црквено-народном сабору у Темишвару покренули читав низ питања од интереса за сопствену егзистенцију, укључујући и поновљени захтев за засебном територијом. На једној од првих саборских седница, крајем августа месеца, учествовао је и краљевски комесар фелдмаршал-лајтнант Ј. Шмитфелд, да би, уз много ласкања, признао како Срби имају право, између осталог, и на Срем и Славонију који су „највише од Илира (Срба) насељене” и у чијем су *освајању* они „својски” учествовали. Шмитфелд, који сам за себе каже да је „командирајући генерал Славоније”, и који је отуд морао знати каква су српска права на те крајеве, ипак констатује да „те области Краљевини Угарској припадају, докле би раздељење ових (Срема и Славоније) од исте (Угарске) потешко, ако не сасвим немогућно било”.⁴⁸

Залагања за засебну српску територију у оквиру Угарске уродила су плодом тек на Мајској скупштини, одржаној у Сремским Карловцима од 13. до 15. маја 1849. године, када се „српски народ прогласио као политички слободан и независан у оквиру Хабсбуршке монархије и Угарске и донео одлуку о стварању

Српске Војводине у коју улазе Срем, Барања, Бачка и Банат, заједно са подручјима Војне границе... Изабрана је и највиша извршна власт Војводине у коју улазе Срем, Барања, Бачка и Банат, заједно са подручјима Војне границе... Изабрана је и највиша извршна власт Војводине (Главни народни одбор)... а донета је и одлука о ступању у савез с Троједном Краљевином Хрватском, Славонијом и Далмацијом... После гушења револуције у Мађарској и завршетка рата, Хрвати су тражили да се Српска Војводина прикључи Троједној Краљевини на принципу равноправности, са заједничким баном, подвојводом и сабором, па се не би постављало питање разграничења у Срему”.⁴⁹ Ипак, царским патентом од 6(18) новембра 1849. године, статус Српске Војводине дефинисан је друкчије но што су то одлучили Срби а прижељкивали Хрвати: „Из територије, која садашње жупаније бачкободрошку, торонталску, темешку и крашовску (Бачку и Банат) и румски и илочки срез сремске жупаније заузима, образује се предбежно, докле се о будућем органском положењу овог дела земље у нашој држави, или о његовом сједињењу са другом круновином уставу сходним путем дефинитивно не реши, особита област управљања, које се администрација, независно од администрације Угарске, преко земаљски непосредно Нашем министарству подчињени надлежатељстава водити има. Ова област има водити наименовање *Војводство Србија и Тамишки Банат*”.⁵⁰ Пошто су разрађени природа и управа ове области, исти царски патент констатује и следеће: „Сремски срезови румски и илочки, и преимућствено од Србаља обитаване стране бачке тако исто и тамишке и торонталске жупаније имају предбежно као особито окружје ове области Војводство Србију чинити”. Или: кад се говори о Банату (торонталска и тамишка жупанија) и Бачкој, истиче се само онај њихов део на којем Србљи преимућствено обитавају, док се у случају Срема то не доводи у сумњу: он је српски!

Видели смо: живот Војводства Српског био је кратког века, те су сремски срезови румски илочки поново избили на ветрометину. Како је убрзо дошло и до потпуног развојачења Војне крајине, царским рескриптом од 15. јула 1881, Крајина је укључе-

47 Исто.

48 Н. Радојчић, *Оживела Војводина*, Зборник Матице српске за друштвене науке бр. 24 (забрањен), Нови Сад 1959, 13.

49 Ч. Попов и Ј. Попов, *Наведено дело*, 14-15.

50 Н. Радојчић, *Наведено дело*, 13.

на у Хрватску. На подручју Срема организована је Сремска жупанија која је, укључујући и наведене срезове, као и друге делове бивше Војне крајине (осим у Бачкој и Банату), подвргнута надлежности хрватског сабора. Завршетком Првог светског рата показало се да је та надлежност била формалне природе, а да је стварну надлежност над Сремом имала Угарска: примирје са победником склопила је она а не Хрватска.

Потписивањем београдског Уговора о примирју између српске и мађарске војске (31. октобра/13. новембра 1918), којим је српској војсци припало право да на западној страни запоседне линију од Осека до Шамца, требало је очекивати да ће западна граница Срема бити успостављена, коначно и неопозиво, баш тамо и да ће се Срем без великих политичких и правничких заврзлама инкорпорисати у Србију. Нажалост, до тога није дошло. Сремска жупанија ушла је у Краљевство СХС и номинално задржавајући своје административно устројство, све до 26. априла 1922, када је донесена уредба о подели земље на области и када је претворена у Сремску област. Доцније, приближно трећину Срема Срби су препустили Хрватској Бановини, а за свој војнички и људски пораз у Другом светском рату Хрвати су награђени границом на линији Илок–Бапска–Товарник–Липовац–Строшинци–Рачиновци.

Што се тако десило, умногоме су заслужни и српски интелектуалци, који су, између два светска рата, и касније, са високом дозом толеранције и некритичности третирали српско национално питање. Тако ће, на пример, Душан Ј. Поповић,⁵¹ признат ауторитет за историју Срема и човек који је о Срему писао понајвише, записати и следеће: „По ослобођењу од Турака, и од стране мађарских и од стране хрватскославонских власти Сремом је сматрана област која је обухватала обе раније жупаније, и сремску и вуковску”. Западна граница оваквог Срема налази се на линији Чепин (петнаестак километара западно од Осека) — Трњани (десетак километара источно од Славонског Брода, тачно тамо докле су Хрвати изградили ауто-пут, јер њима није падало на памет да, док све не буде јасно, граде ауто-пут по Српској Земљи). Мада нашим хрватским суседима то може зву-

чати незгодно, на овој истој линији била је и граница Србије под царем Душаном; тако је бар учртано на једној аустријској карти из Душановог времена (Serbien unter Car Dušan) пронађеној у печујском војном музеју и коју дајемо у прилогу. „А када је по нагодби (1867) и развојачењу Војне границе формирана посебна сремска жупанија, седиште ове жупаније било је у Вуковару. По схватању српског народа у Срему од Велике сеобе па даље Срем је идентичан са карловачком архидијецезом, односно обухвата територију бивше сремске жупаније до 1918, без срезова винковачког и жупанског, али са Осечким пољем (Даљем, Чепином, Погановцима, Бекетинцима, Копривном, Мартинцима, Допсином, Тењем, Сарвашом, Алмашом, Ердutom, Будимцима и Осекom”.⁵² Тешко је схватити на који се „народ” и које „схватање” ослонио овај знаменити историчар Српске Војводине, али је

Сремска и вуковска жупанија у средњем веку

Д. Ј. Поповић, *Срби у Срему до 1736/7*, Београд 1950, 2

52 Д. Ј. Поповић, *Срби у Срему до 1756/7*, Београд 1950, 3.

51 Душан Ј. Поповић (1894-1965), историчар; углавном се бавио Војводином.

несумњиво да је таква његова логика, и не само његова, утирала пут ка догађајима чији смо савременици.

Румски Збор изасланика народних већа

Збор изасланика народних већа са подручја Срема, или Збор Сремаца, одржан је у Руми, у недељу 11(24) новембра 1918. године. О овом Збору сачувано је тек четири аутентична записа.

1.

Писмо др Светислава Поповића,⁵³ председника земунског месног одбора Народног већа и учесника румског Збора, упућено 12(25) новембра 1918. године земунском команданту места потпуковнику Божи Туцаковићу гласи:

„Конференција изасланика месних одбора Народних Већа у Срему, на којој је била заступана већина места у Срему, већином Срби али и неки Хрвати донела је у Руми дне 11. овог месеца ову резолуцију:

1. Данашњи збор изасланика Народних Већа из Срема тражи и жели, да се оствари јединствена демократски уређена држава Срба, Хрвата и Словенаца под династијом Карађорђевића и очекује од Народног Већа у Загребу да се што пре оствари јединствена заједничка влада са седиштем у Београду.
2. За случај племенског или политичког цепања изјављују заступници Народног Већа у Срему као изасланици народа, да се одлучују за непосредно присаједињење Србији.
3. За тај случај хоћемо да нас на конференцији о миру заступа Краљевска Српска Влада”.

Ово писмо, као поверљиво, земунска Месна команда послала је истога дана на увид управнику Града Београда. Документ је

53 Светислав Поповић, (Земун, 1882-?), адвокат, доктор права. Гимназију учио у Новом Саду, права у Бечу. Члан Српске самосталне странке у Хрватској, која се борила за одржавање српске индивидуалности у Хрватској и која је представљала стуб Хрватско-српске коалиције. После рата ова Коалиција ушла је у Демократску странку Љубе Давидовића. Када је из њеног крила настала Самостална демократска странка, тамо је отишао и Поповић. Био је министар саобраћаја у две Пашићеве владе, од марта до јула 1924.

написан ћирилицом, а објављен је у Каталогу Архива Југославије 1988 – Уједињење југословенских земаља 1918, као Резолуција месног народног одбора Срема, у Руми, од 24. XI 1918, стр. 62.

2.

Гласник Одбора Народног Већа у Сремским Карловцима, под насловом „Опомена”, безимено је известио о збору „изасланика Одбора Народних Већа из читавог Срема”, истичући да су „изасланици месних одбора Народног Већа из Срема послали ... са свога састанка у Руми озбиљну опомену онима, који се играју с републиком. Заступници Срема траже народно уједињење и демократију, али на тврдом темељу једне монархички уређене и војнички осигуране државе. А одбацују од себе сваки покушај, да се у нову државу Срба, Хрвата и Словенаца уведе од првог почетка клица забуне и нереда, који би за кратко време онемогућила и праву демократију и само народно уједињење”.

„Јер, о чему се управо ради? Ради се данас о томе, хоћемо ли решење нашег народног питања или хоћемо политичку и социјалну револуцију? Шта је за нас у овом часу прече, шта је историјски позив данашњег покољења ... Та већ само уједињење у једну самосталну и слободну, демократску државу, биће за нас, који долазимо из једне средњовековне полицајне државе, права политичка револуција! А за социјалну револуцију већег размаха нема код нас још ни праве потребе. А колико је има може се тој потреби у једној демократској, слободној држави и без револуције удовољити ...”

„Изасланици Срема су рекли своју. Срем није данас за револуцију, он је за народно уједињење. И ако сплетка са републиком отме маха, Срем је тада за сједињење с матицом народног уједињења са Србијом. А ко хоће револуцију, нека му буде, то је наша опомена”.⁵⁴

Овде се, ван сваке сумње, мисли на групу чланова Народног вијећа из Загреба окупљену око Стјепана Радића,⁵⁵ која је

54 Гласник Одбора Народног Већа, Сремски Карловци, бр. 12, среда 14(27) новембра 1918. Несумњиво, аутор овога писма био је Људевит Ауер, уредник Гласника, перовођа румског Збора.

55 Стјепан Радић (1871-1928), хрватски политичар, идеолог сељаштва, неуравнотежен политичар; његову политичку оријентацију тешко је пратити: негира хрватско-угарску нагодбу, осуђује нагодбеначку

тражила да се у будућој држави очува „хисторијски државно-правни индивидуалитет“ Хрватске и која је, супротно унитаристима, истицала предности републике. Такође, они су сматрали да би о основним државноправним питањима будуће заједнице требало да одлучује будућа Конституанта, а не да се решења прејудицирају одлуком Народног вијећа.

У истом броју Гласника објављен је и текст, такође непотписан, под насловом „Румски збор”,⁵⁶ из којег се види да је скупу присуствовало преко триста (по списку 313) изасланика из стотинак места, да је „председником Скупштине” једногласно био изабран професор Милан Недељковић,⁵⁷ „а перовођама Др. Људевит Ауер⁵⁸ и Милан Костић”. Пошто су се скупу обратили М. Недељковић (Сремски Карловци), др Светислав Поповић (Земун) и др Андо Брлић (Славонски Брод), Недељковић је прочитао резолуцију и предложио „Скупштини да је једногласно прихвати”:

политику Хрватско-српске коалиције, за време Првог светског рата води аустрофилску политику, заступа идеју самосталне хрватско-словенске државе у оквиру Аустро-Угарске и истовремено напада дуалистички систем; републиканац, своју Хрватску сељачку странку уводи у Сељачку интернационалу са седиштем у Москви, иступа одлучно „против централизма и великосрпске хегемоније” и, одједном, напушта републиканизам и признаје монархију. Умро од рана задобијених у атентату током скупштинског заседања.

⁵⁶ Исто као напомена 54.

⁵⁷ Милан Недељковић (Сремска Каменица 1865 - Сремски Карловци 1934), професор историје и немачког језика, писац и политичар; гимназију учио у Новом Саду и Сремским Карловцима, а филозофски факултет завршио у Грацу. Од 1885. до 1926. био је професор гимназије у Сремским Карловцима, а затим директор Трговачке академије у Новом Саду. Писао је приповетке и романе; као унутрашњи сарадник у Бранковом колу и Летопису Матице српске бавио се књижевном критиком. Као политичар и присталица Радикалне странке осамнаест година био је председник црквене општине у Карловцима, дуги низ година члан карловачке конзисторије (духовног суда) и заменик главног школског референта аутономних конфесионалних српских школа у карловачкој митрополији. Најзад, био је секретар главног одбора Радикалне странке. За време рата био је осуђен и затворен у Петроварадину, Араду и Лепоглави, да би до ослобођења остао интерниран. Октобра 1918. изабран је у Народно веће у Загребу; од 1919-1925. посланик у Народној скупштини. Једно време био је члан врховног управног одбора Српске Патријаршије. У погледу уједињења није био особито радикалан: заступао је тезу да Војводина тај посао треба да обави преко Народног већа у Загребу.

⁵⁸ Људевит Ауер (Св. Иван Жабно 1892-?), адвокат; матурирао у карловачкој гимназији 1911; доктор права. Уређивао Гласник Одбора Народног Већа у Ср. Карловцима. Током 1935, као члан Југословенске националне странке, у два кабинета био министар: прво, за физички одгој народа, а затим (свега месец дана) министар правде.

„1.) Данашњи збор изасланика „Народног Већа” из Срема тражи, да се оствари јединствена и демократски уређена држава Срба, Хрвата и Словенаца под династијом Карађорђевића и очекује и од „Народног Већа” у Загребу, да се што пре оствари јединствена заједничка влада са седиштем у Београду.

2.) За случај племенског или политичког цепања изјављују заступници „Народног Већа” у Срему, као изасланици народа, да се одлучују за непосредно присаједињење Срема Краљевини Србији.

3.) За тај случај желимо, да нас на конференцији о миру заступа Краљевска Српска Влада”.

Ово је било прихваћено једногласно, а одређена је и група која ће се старати „да се изведе све оно, што је садржано у резолуцији”.

3.

Један извештај о румском скупу објавио је и „Српски лист”,⁵⁹ под насловом „Велики збор Сремаца у Руми”, истичући следеће:

„Данас у недељу одржан је у Руми велики збор, на који је око стотину места из Срема изаслало своје делегате”.

„Збор је у место сазивача др Жарка Миладиновића, који се налази у Загребу, отворио др. Радивојевић⁶⁰ и предлаже за председника збора проф. Мил. Недељковића а за перовође Милана Костића (Ириг) и др. Љ. Ауера (Карловци)”.

„Проф. М. Недељковић узима реч и на првом месту поздравља јуначку српску војску. Затим истиче потребу споразума са браћом Хрватима и Словенцима. Но за случај икаквих диференција, према Вилсоновом начелу самоодређења, потребно је, да се и наш народ изјави и то ћемо ми данас учинити резолуцијом коју препоручује на прихват”.

⁵⁹ *Српски лист*, орган Српског Народног Одбора у Новом Саду, број 17, среда 14(27) новембра 1918.

⁶⁰ Јован Радивојевић (Ириг 1883-?), адвокат. Гимназију учио у Земуну, правни факултет у Загребу. Народни посланик; бан Дунавске бановине. Бавио се литературом и новинарством.

„Др. Светислав Поповић (Земун) образлаже први део резолуције. Тумачи Крфски пакт по коме Срби, Хрвати и Словенци гдегод живе сачињавају једну јединствену државу под династијом Карађорђевића. Та држава мора бити потпуно демократски уређена, у којој ће бити потпуно равноправа и Србин, и Хрват и Словенац, а који ће гарантовати личну и имовну слободу свим грађанима ове слободне државе ...”

„Предлаже резолуцију према којој има да се оствари демократска држава СХС под династијом Карађорђевића, али тражи мо од свих меродавних фактора, да се ова идеја о дма х, без икаквог одлагања приведе у живот, да се одмах именује једна заједничка влада, којој ће на челу бити краљ Петар и да нас та влада заступа где треба, па и на мировној конференцији ...”

„Иза др-а Поповића узима реч М. Недељковић ... препоручује другу и трећу тачку резолуције, али — наглашује — само у томе случају, ако се не нађе споразумна темелу прве тачке. У томе случају, дакле, Срем се изјављује за присаједињење Краљевини Србији, а логична последица тога је, да нас мора заступати на мировној конференцији Краљевска српска влада у Београду”.

Према „Српском листу”, текст резолуције гласи:

- „1.) Данашњи збор изасланика Народног Већа из Срема тражи и жели да се оствари јединствена демократски уређена држава Срба, Хрвата и Словенаца под династијом Карађорђевића, и очекује и од Народног Већа у Загребу да се што пре оствари јединствена заједничка влада са седиштем у Београду.
- 2.) За случај племенског или политичког цепања изјављују заступници Народног Већа у Срему као изасланици народа, да се одлучују за непосредно присаједињење Срема Краљевини Србији.
- 3.) За тај случај желимо да нас на конференцији о миру заступа краљевска српска влада”.

Непотписани аутор закључио је свој извештај констатацијом да је „Резолуција ... примљена једнодушно и одаслата одма Народном Већу у Загреб”.

4.

Др Милан П. Костић, један од „перовођа” румског Збора изасланика, написао је (највероватније 1958. године) и објавио своја сећања на неке догађаје везане за распад Аустро-Угарске, укључујући и сведочанство о „Збору у Руми и Скупштини у Новом Саду”.⁶¹ Овај део Костићевог текста дајемо у целости:

„За недељу, 11/24. новембра 1918. пре подне, био је заказан у Руми велики збор за подручје читавог Срема.

Збор је сазвао Др Жарко Миладиновић, претседник Нар. већа у Руми, који је међутим учи збора хитно одазван у Загреб на саветовање Централног Нар. већа СХС.

У његовом одсуству, делегати који су се пре збора сакупљали у кући сазивача, предавали су своја пуномоћства сазивачком одбору у којем су се налазили и претседници свих котарских нар. већа из Срема.

61 Милан П. Костић, *Из Првог светског рата, 1914-1918*, 93-128. Сепарат из Зборника Матице српске за друштвене науке, број 24 од 1959, забрањеног због текста Николе Радојчића под насловом *Оживела Војводина*, 5-30. Пошто је ово био тематски број, посвећен четрдесетој годишњици распада Аустро-Угарске, из Зборника су искључени и следећи текстови: Коста Милутиновић, *Војводина и стварање Југославије*, 73-92. и Костићев рад о којем овде говоримо. У обновљеном (и објављеном) броју задржан је само текст Богдана Кризмана, *Питање граница Војводине на Паришкој мировној конференцији 1919. год.* са рађијом пагинацијом, 31-72. На Саветовању поводом годишњице ослобођења и присаједињења Војводине Краљевини Србији 1918, организованом 25. новембра 1992. у Новом Саду, др Душан Вулећих поднео је саопштење под насловом „Народни збор у Руми” (*Присаједињење Војводине Краљевини Србији 1918*, Нови Сад 1993, 159-163) и тамо, у напомени бр. 5, на страни 161, назначио да је Костићев текст објављен 1923. године. Иако је Костићев рад користио максимално неодомерно, не наводећи га као директан извор, или литературу, и не одлучујући се да позајмице стави у наводнике, Вулећих је превидео и бројне Костићеве напомене (1-3, 10, 11, 13, 17, 19-23) из којих је видљиво да је текст писан и објављен много година после 1923. године. Исту грешку поновио је и мр Драго М. Његован у својој књизи *Присаједињење Срема, Баната, Бачке и Барање Србији 1918*, Нови Сад 1993, 38, некритички преузимајући Вулећихев извод (Може бити да је годину 1923. први поменуо Владимир Томић у књизи „Рума у средишту Срема”, Нови Сад 1991).

Присутни су били делегати из ових општина:

Ашања	4	Ириг	9	Петровци	3
Баноштор	1	Јазак	3	Петровчић	3
Бежанија	4	Јаково	1	Пећинци	2
Белегиш	3	Јарак	6	Платичево	8
Беочин	3	Каменица	3	Попинци	5
Бешеново	4	Кленак	6	Пријавор Крушедол	2
Бешка	2	Краљевци	9	Прхово	3
Борово	3	Крушедол Село	4	Путинци	3
Брестач	3	Крчедин	13	Ривица	2
Бршадин	5	Купиново	2	Рума	20
Буђановци	6	Лежмир	5	Сасе (Н. Карловци)	4
Буковац	1	Мала Ремета	2	Сремски Карловци	7
Велики Радинци	6	Мали Радинци	2	Стари Бановци	3
Вогањ	6	Манђелос	14	Стари Сланкамен	4
Врдник	2	Марадик	8	Стејановци	3
Габош	2	Маринци	2	Суботиште	4
Грабово Планинско	3	Михаљевци	6	Сурдук	6
Грабовци	3	Мохово	4	Сурчин	2
Гргуревци	3	Нерадин	4	Сусек	2
Деч	4	Нештин	3	Тење	2
Дивош	2	Нови Сланкамен	1	Товарник	4
Добановци	2	Обреж	2	Черевих	2
Добринци	9	Огар	2	Чортановци	2
Допсин	3	Опатовић	2	Шашинци	3
Инђија	3	Павловци	14		

Тај списак објављен је у Гласнику Нар. већа Срем. Карловци,⁶² са назнаком „итд”.

Према извештају, објављеном у Срп. листу, Н. Сад, број ових места у Срему износио је „око 100”, што је тачно, јер из првог списка недостају: Стара Пазова, Сремска Митровица, Шид, Илок, као и већи број села из ових срезова. (Д-р Александар

62 У свом раду „Народни збор у Руми” (в. напомена 61) Т. Вулетих је списак места и број пристиглих делегата дао такође према Гласнику Народног већа, али је број делегата из Крчедина, Манђелоса и Павловаца, без икаквог објашњења, смањено за по десет.

Рокнић, делегат из Срем. Митровице, био је чак изабран у „Одбор за спровођење закључка резолуције”).

Збор је отворио, у име сазивача, Јован И. Радивојевић, адв. приправник из Руме. За председника изабран је професор Милан Недељковић, из Сремских Карловаца, а за секретаре-перовеће Д-р Људевит Ауер, адв. приправник из Срем. Карловаца, и Милан Костић, свршени правник из Ирига. Главни говорници били су: Д-р Светислав Поповић, адвокат, члан Хрв. срп. коалиције, из Земуна, и Милан Недељковић, претседник Нар. већа из Карловаца. Као гост, говорио је Хрват Југословен, из Славонског Брода, Д-р Брлић, адвокат, (који се случајно налазио у Руми, на пропутовању).

На збору је једнодушно прихваћена ова резолуција:

1. Данашњи збор изасланика „Нар. Већа” из Срема тражи да се оствари јединствена и демократски уређена држава СХС под династијом Карађорђевића и очекује и од Нар. Већа у Загребу да се што пре оствари јединствена заједничка влада са седиштем у Београду.
2. За случај племенског или политичког цепања, изјављују заступници „Нар. Већа” у Срему, као изасланици народа, да се одлучују за непосредно присаједињење Срема Краљевини Србији.
3. За тај случај желимо да нас на конференцији о миру заступа Краљ. Српска Влада.

У одбор за спровођење закључака резолуције изабрани су:

1. Д-р Жарко Миладиновић, 2. Д-р Светислав Поповић, 3. Д-р Александар Рокнић, 4. Влада Савић, 5. Милан Недељковић, 6. Д-р Јурај Рашкај.

Подробни извештаји са овог збора објављени су у Српском листу, Н. Сад, 1918, бр. 17, („Велики збор Сремаца у Руми”), и у Гласнику Нар. већа Сремски Карловци, 1919, бр. 12, од 14/27. нов. 1918.

Са овог збора упућена је једна делегација у Н. Сад на велику скупштину која се имала састати сутрадан, да преда онде румску резолуцију претседнику Скупштине Војводине.

У овој делегацији били су: Јован И. Радивојевић, Емил Грбић, Влада Савић и Милан Костић.

Делегација је отпутовала истог дана после подне преко Венса, за Нови Сад, аутом. (Тада је ауто још био врло ретко превозно средство у овим крајевима).

Сећам се да смо при прелазу моста на Дунаву били изненађени призором са пристаништа које је било необично осветљено: вршено је искрцавање савезничких колонијалних чета, приспелих са солунског фронта.

Исто вече, у Новом Саду, у редакцији Српског листа, написао сам извештај о румском збору, према својим забелешкама са збора, и предао га за штампу. (Објављен је у бр. 17/1918).

Сутрадан присуствовао сам Скупштини Војводине која је одржана у великој позоришној сали „Гранд Хотела“ Мајер (потоњи хотел „Слобода“, данас „Дом ЈНА“).

(Опширан извештај о њој донео је најближи број Српског листа).

Из овога текста сазнајемо да је Милан Костић, један од перовођа (секретара, или записничара) румског Збора, био и аутор наведеног непотписаног чланка у „Српском листу“ (в. напомену 59). Упадљиво је да је Костићево сведочанство прилично штуро; он се и овога пута ослања на „своје белешке са збора“, а оне су, и то можемо рећи са сигурношћу, такође биле штуре.

Записника са румског Збора изасланика нема.

Из податка објављеног у „Српском листу“ да је резолуција „примљена једнодушно и одаслата одма Народном Већу у Загреб“ и да је Костић своја сећања ослонио искључиво на своје белешке са Збора, можемо закључити да је руководство Збора, у силном одушевљењу, занемарило неке своје „административне“ обавезе: записник са Збора у Руми највероватније није ни сачињен. Да јесте, један његов примерак, или бар његов концепт, Костић би, као перовођа, сачувао уз своје белешке. У Руми се вероватно није ни инсистирало на сачињавању записника, пошто је резолуција „одаслата одма Народном Већу у Загреб“, највероватније телеграфски, на исти начин као и резолуција Котарског већа иришког среза од 7(20) новембра 1918.⁶³ Осим тога, журило се и у Нови Сад, на тамошњу Велику народну скупштину, заказану за наредни дан.

63 М. П. Костић, *Наведени рад*, 115.

Будући да је румска резолуција уручена председнику Велике народне скупштине у Новом Саду, чудно је што тог папира нема уз записник са Скупштине⁶⁴ или међу записницима Српског народног одбора у Војвођанском архиву.⁶⁵ Могуће је, мада таква претпоставка већ улази у зону фантастике, да је администрација новосадске Скупштине примљени документ третирао као небитан за саму Скупштину, те да му се ту и замео траг.

О румском Збору нема никаквог трага ни у Архиву Срема у Сремској Митровици. Због неприкривених хрватских амбиција на Срем, до Земунa, могло би се претпоставити да је та грађа уништена током Другог светског рата или да је пренета у Загреб, не би ли се избрисала права истина о сремским збивањима током новембра 1918. године. Истини ће бити ближе да та грађа, ако је постојала, није ни стигла до државног архива, већ је задржана у приватном власништву породице Миладиновић у Руми, или неког другог. На ово упућује и Костићев запис да су „догађаји и збивања с јесени 1918, на крају рата, приказани ... на темељу архивског документарног материјала Народног већа у Иригу“, сачуваних „у једној приватној архиви“.⁶⁶

Што се ауторства румске резолуције тиче, ваља скренути пажњу на Костићев запис да су делегати из Ирига предали своју резолуцију сазивачима румског Збора и да је она, „како се види, послужила као основ резолуције румског збора“.⁶⁷ Такав је закључак исувише претенциозан; несумњиво је да је румска резолуција била припремљена још док је Жарко Миладиновић био

64 Записник се чува у Архиву Српске академије наука и уметности у Београду, под бројем 13707/1. (Наведено према Каталогу Југословенског Архива, 1988, Уједињење југословенских земаља, број 242, стр. 63.)

65 Ј. Ракић, *Радикална странка у Војводини*, Нови Сад 1983, 193; Овај фонд поменут је уз реченицу „На масовном збору радикала у Руми постављен је једнодушан захтев за прикључење Срема Србији“, обележену напоменом 133. Румски Збор изасланика, наравно, није био „масовни збор радикала“, а напомена (133) објашњена је и следећим записом: „АВСК, СНО, записник од 11. XI 1918.“ Пажљивом читаоцу могло би се учинити да се у А(рхиву) В(ојводине) С(ремски) К(арловци) – данас у Новом Саду – у фонду С(рпског) Н(ародног) О(дбора) налази записник са румског збора одржаног 11(24). новембра 1918, али се тај записник тиче сасвим других ствари.

66 М. П. Костић, *Наведени рад*, 106. Овај навод Костић је пропратио напоменом (17) на стр. 126, из које се види да је поменута архива припадала Васи Исаиловићу, бившем секретару Народног већа у Иригу (умро 1956. у Београду).

67 Исто, 115.

у Руми. Ништа ту није било препуштено случају: Збор је сазвао Жарко Миладиновић, делегати су се окупили у Миладиновићевој кући, где је Збор и одржан. Миладиновић, пошто је „учи збора хитно одазван у Загреб на саветовање Централног Нар. већа СХС” Збору није присуствовао, али је ван сваке сумње чињеница да је он припремио нацрт, или текст резолуције. Према писању „Гласника”, о понуђеном тексту румске резолуције није било расправе: Збору су се обратили само „уводничари”, председник је затим „прочитао резолуцију и предложио скупштини да је једногласно прихвати”. Збор изасланика то је и учинио.

Будући да није сачуван аутентични текст резолуције о присаједињењу Срема Србији, до сада су се сви аутори позивали на онај (текст) објављен у „Српском листу”, који смо и ми навели у овом раду. Без обзира на ситне језичке разлике, могу се сматрати блиским изворнику, што се суштине тиче, само они текстови које су објавили Милан Костић и Људевит Ауер. Поповићев текст, онај који се налази у Државном архиву Србије, не изражава прави смисао онога што су изасланици народних већа из Срема одлучили те 1918. године. А ево зашто:

Костић и Ауер, као перовође румског Збора, објавили су у новинама текст резолуције непосредно по њеном доношењу. Обојица правници и обојица помало у публицистици, потрудили су се да јавности тачно пренесу оно што је на Збору договорено. Пишући потпуковнику Туцаковићу, можда је тако поступио и др Поповић из Земуна, да би, опет можда, земунска војна команда при преписивању његовог писма испустила једно слово, свезу „и” иза речи „очекује”, и тако битно променила садржај резолуције. Наиме, када својом првом тачком „Данашњи збор изасланика 'Нар. Већа' из Срема тражи да се оствари јединствена (и) демократски уређена држава СХС под династијом Карађорђевића и очекује и од Нар. Већа у Загребу да се што пре оствари јединствена заједничка влада са седиштем у Београду”, онда се исказује равноправан третман румског Збора изасланика народних већа и Народног већа у Загребу. У том тренутку престаје надређеност загребачког Народног већа, а румски Збор појављује се као аутономна институција, тело квалификовано да само доноси одлуке због којих је и сазвано. Оно је, дакле, донело одлуку

да се оствари заједничка влада у Београду, а очекује да исту такву одлуку донесе и Народно веће у Загребу. Да ли ће Народно веће из Загреба донети такву одлуку – за румски Збор је сасвим небитно; он се већ изјаснио за присаједињење Србији.

Што је румски Збор изасланика о својој одлуци „одма” известио Народно веће у Загребу, акт је изразито протоколарног карактера и не треба га тумачити као израз било какве обавезе у хијерархији. Тај извештај стоји у истој равни са телеграмом којим је подгоричка Велика народна скупштина обавестила Народно веће у Загребу да је једногласно „скинула краља Николу и његову породицу са црногорског престола и прогласила потпуно државно сједињење са Србијом под династијом Карађорђевића”, те да је одушевљено поздравила јединство Срба, Хрвата и Словенаца”.⁶⁸ Подгоричка Скупштина, барем у то не може бити никакве сумње, није према загребачком Народном вијећу СХС имала било каквих обавеза, нити је било ко доводи у везу са Народним вијећем.

Ствара се Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца

Несумњиво је да је Српски народни одбор у Новом Саду преговарао „са српском владом о уласку српске војске у Војводину, као и о начину уједињења ове покрајине са Србијом”.⁶⁹ „Када је процес поседана Војводине од српске војске био увелико у току, а у тренутку уласка српске војске у Суботицу, потписан је у Београду, уз асистенцију Команде француске војске, (31. октобра) 13. XI 1918. год. Уговор о примирју између српске и мађарске војске, којим је прецизирано које ће територије, које су до тада биле у саставу Мађарске, заузети српска војска ... Према том уговору српска војска је запосела територију обележену следећом линијом: Оршава - Мехадија - Карансебеш - Лугош - Арад (на истоку), реком Мориш до Сегедина и даље линијом Сегедин - Баја - Барч (на северу), Дравом од Барча до Осијека и даље железничком пругом од Осијека до Шамца на Сави (на западу) ...”⁷⁰ Све то није сметало војвођанским политичарима радикал-

68 Гласник Одбора Народног Већа Сремски Карловци, бр. 15, 24. новембар (7. децембра) 1918.

69 Л. Ракић, *Наведено дело*, 191-192.

70 М. Палић, *Преглед административно-територијалних промена у Војводини 1918-1941*, Зборник Матице српске за друштвене науке 38, Нови Сад 1964, 133-134.

ске и демократске оријентације да се разиђу у схватањима на који би начин требало да се оствари политичко-територијална веза Српске Војводине са Краљевином Србијом. Да би се те несугласице отклониле, „Српски народни одбор је послао у Београд по 'нове инструкције' Јашу Томића, Игњата Павласа и Васу Стајића. На састанку са министрима Момчилом Нинчићем⁷¹ и Љубом Јовановићем⁷² били су обавештени да је „жеља званичне Србије да јој се Војводина прикључи независно од Загреба“. Тим поводом Васа Стајић је изјавио да за њега мишљење званичне Србије није меродавно, јер владе се стално мењају а идеја уједињења је трајнија. Али у Новом Саду се већ јавно говорило да Никола Пашић одлучно подржава Томићеву тезу о директном припајању Војводине Србији, што је појачало позиције српске владе у натежањима око уједињења са Народним већем у Загребу. Српска влада је телеграмом (3/16. XI) обавестила Пашића (који је био у Паризу) да „наш свет из Баната, Бачке и Срема“ жели одмах уједињење, као и да се припрема скупштина на којој ће се тражити да се то изврши присаједињењем Србији“.⁷³

Како видимо, очекивана скупштина није окупила представнике „нашег света из Баната, Бачке и Срема“, већ из Баната, Бачке и Барање. Због већ поменутих размимоилажења између радикала и демократа, у Српском народном одбору у Новом Саду дошло је до „извиђаја, шта је истина у исказу министра Нинчића, да ли оно што је рекао Јаши Томићу, или оно, што је рекао Петру Коњовићу⁷⁴ и другима“. Пошто је у новосадској делегацији био

и др Игњат Павлас,⁷⁵ он је на седници од 11(24) новембра 1918. сведочио о том размимоилажењу. Према записнику, „Др Павлас уверио се, да је министар заиста рекао Јаши Томићу, да народна скупштина Баната, Бачке и Барање непосредно преко Београда ради на ослобођењу и оцепљењу од Угарске, а с друге стране, да је заиста рекао и Петру Коњовићу и др. да глас нашег народа из ових крајева пренесе загребачко Народно Вијеће у Београд и на мировну конференцију, због којих је навода избио неспоразум у претконференцији, која је била 4. новембра у Новом Саду. Министар је зато рекао, и једно и друго, да би оставио одрешене руке Народној Скупштини у Новом Саду, да у овом отвореном питању заузме своје становиште“.⁷⁶

Суштина овог размимоилажења могла се, дакле, тицати само начина на који би Срби из Угарске кренули у присаједињење Србији, али не и њихових коначних циљева. Иако се у Павласовој изјави помињу Банат, Бачка и Барања, али не и Срем, не може бити сумње у то да би исти принцип важио и за Србе из Срема. Ово утолико пре (и нарочито због тога!) што се Срем налазио у оквиру оне демаркационе линије утврђене Уговором о примирју између српске и мађарске војске, и што је вођа сремских радикала Жарко Миладиновић (иако 5. новембра 1918. именован за изасланика Радикалне странке у Народном већу) инспирисан и охрабрен поменутом демаркационом линијом безрезервно заступао тезу о непосредном присаједињењу Војводине (дакле: и Срема) Краљевини Србији. Он је такво своје гледиште изложио и на седници Средишњег одбора Народног вијећа СХС одржаној 10(23) новембра 1918, пошто је Стјепан Радић предложио, између осталог, да „врховну власт у заједничкој савезној држави имају ... српски насљедник пријестоља, хрватски бан и предсједник Словенског Народног Света“, да будућа држава има само три заједничка министарства (за спољне послове, народну одбрану и народну прехрану) а да остали по-

71 Момчило Нинчић (1876-1949), политичар, професор Универзитета у Београду; као члан Радикалне странке, у многим владама после 1921. био министар спољних послова; био је и министар финансија, правде и трговине. Са последњом предратном владом (1941) отишао у емиграцију, а после рата, у одсуству, осуђен на осам година затвора.

72 Љубомир Јовановић (Котор 1865-Београд 1929), политичар и историчар, управник Народне библиотеке, један од оснивача Српске књижевне задруге, професор Велике школе и Универзитета у Београду. Пред Први светски рат, као истакнути политичар, један од вођа Народне одбране, имао је значајну улогу у окупљању националних радника из свих јужнословенских крајева. После рата члан Државног савета, министар вера, председник Народне скупштине и потпредседник Главног одбора Радикалне странке.

73 Л. Ракић, *Наведено дело*, 192.

74 Петар Коњовић (Чуруг 1883 - Београд 1970), композитор и музички писац. Учитељску школу завршио у Сомбору, а конзерваторијум у Прагу. Био је директор Опере у Загребу, а управник позоришта у Осеку, Сплиту и Новом Саду; професор Музичке академије у Београду; управник Музикошког института САН. Члан Чешке академије наука од 1938, а од 1946. редован

члан Српске академије наука.

75 Игњат Павлас (Горњи Михољак 1886 - 1942), адвокат. Гимназију завршио у Новом Саду, а правни факултет у Мађарској. Један од оснивача Српског народног одбора у Новом Саду и његов потпредседник; члан војвођанске покрајинске владе и оснивач одељења за Војводину у Министарству унутрашњих дела. Убијен јануара 1942, у мађарској рацији у Новом Саду.

76 Седми записник Српског Народног одбора Нови Сад 11 (24) новембра 1918, Архив Војводине Нови Сад, Ф76.7.

слови буду у надлежности „државних аутономних влада“ за Словенију, за Хрватску, за Србију и Црну Гору и „покрајинских влада“ за Босну и Херцеговину, за Далмацију и за Војводину, одговорних „дотичним саборима“.⁷⁷ Овај Радићев предлог, истина, окарактерисан је у записнику са поменуте седнице као „крајни сепаратизам“,⁷⁸ а Миладиновић је, тумачећи то као „случај племенског или политичког цепања“, изјавио да ће његова странка тражити присаједињење Срема, Бачке и Баната Србији „ако се с хрватске стране буде овако говорило“.⁷⁹

Миладиновићеву изјави о могућности сепаратног присаједињења Срема Србији оштро се супротставио др Јан(ко) Шимрак,⁸⁰ бранећи идеју југословенске државе: „Наш народ је, међутим, остао јединствен и он данас жели јаку јединствену државу. Дисонанцу су унесле у наше народне редове поједине странке, које издижу више своје страначке интересе неголи народне. Зато једна група у нас поређује данашње наше часове с оним часовима, кад смо г. 1102. и 1868. склапали нагодбе с Мађарима. Зато друга група на уста г. Жарка Миладиновића изриче грожње, које су дијаметрално супротне народном јединству. Ми смо за потпуно народно јединство, а не само кооперацију Хрвата, Словенаца и Срба“.⁸¹ Према Чулиновићевој опасци, Јан Шимрак је доцније постао „одлучни противник централизма“, чиме потврђује да се Хрвати изјашњавају за Југославију само ако друкчије не може и чиме потпуно даје за право Јовану Дучићу да „никад Хрвати нису желели, друкчије но тактички, једну Југославију чија би престоница била Београд, српска већина главни део народа, православље главна вера у држави, и нарочито, српски краљ поглавар овакве државе! Хрвати нису могли ни замислити да се некад доцније боре у таквој држави за своја посебна грађанска права (а сваки народ природно има своја посебна права), са једном српском расом, чија је војска решила

питање Турске у Европи, и Бугарске на Балкану, и Хабзбуршке монархије на европској карти. Оваква илузија са Југославијом, није никад постојала у памети хрватској. Од времена стварања народних хрватских странака, у доба Старчевићево и Штросмајерово, Хрвати никад нису спремали свој народ за друго него за једну аутономију под жезлом хабзбуршке династије“.⁸²

О Миладиновићевом чврстом опредељењу да се Срем присаједини Србији, запис је оставио и Васа Стајић:⁸³ „У Средишњем одбору Народног већа Стјепан Радић развија државотворне идеје ... и покушава да, на границама Хрватске заустави, туђу војску (српску), ствара тако тешку атмосферу, да сам Г. Светозар Прибићевић поручује по мени у Нови Сад: кидајте са Загребом! У Руми Србенда Миладиновић хоће да откине Срем од Хрватске; у Новом Саду Јаша Томић се тако обрадовао поруци о кидању са Загребом, да ја ту поруку никоме другом нисам хтео рећи“.⁸⁴ зло му је било и кад је видео колико се тој поруци Јаша обрадовао!

Васа Стајић, човек који се спрда са Миладиновићевом националном оријентацијом, током рата заточен у Аустрији, стицао је („побегао ... преко Беча“) у Загреб „можда 31. октобра, можда два дана касније“, и отуд покушава да допринесе хрватској идеји о успостављању партнерства са Србијом у стварању нове југословенске државе. Тих дана он је у разговору са једним српским министром рекао да сматра „за несрећу, што се још говори о православним и католицима“ и да „мишљење званичне Србије није (за њега) меродавно. Српска влада данас јесте, сутра није. А мисао народног јединства је постојала пре владе, па ће је и преживети“. Свакако да су такви ставови потпуно одударали од изјаве Мате Дринковића⁸⁵ да „морамо коначно признати, да је

77 F. Čulinović, *Navedeno delo*, 111-112.

78 Isto, 112. Чулиновић за ту записничку констатацију каже да „не одговара истини“, пошто „већ летимичан преглед предњег Радићева приједлога показује, да Радић није ишао ни за каквим одвајањем Хрватске од осталих југословенских земаља“.

79 Isto, 113.

80 Јанко Шимрак (Жумберак 1883- ?), гимназију и богословију завршио у Загребу; професор Богословије у Загребу; новинар и народни посланик; од 1942. године бискуп крижевачки.

81 F. Čulinović, *Navedeno delo* 114.

82 Ј. Дучић, *Верујем у Бога и у Српство*, Кливленд (САД) 1990, 72.

83 Васа Стајић (Мокрин 1878 - Нови Сад 1947), књижевни историчар. Гимназију учио у Кикинди, књижевност студирао у Паризу, Пешти и Лајпцигу; дипломирао у Пешти. Гимназијски професор. Био је секретар Матице српске и, у два наврата, њен председник. Као радикални српски националист улази 1912. у Народну одбрану. Године 1914. осуђен је због свог деловања на девет година и десет месеци тешке тамнице, што је, по својој прилици, битно утицало на спљашњавање његовог радикализма.

84 *Споменица ослобођења Војводине 1918*, Нови Сад 1929, 158.

85 Мате Дринковић (Јелса 1878 - Беч 1931), лекар и политичар. У Народном вијећу СХС повереник за одбрану, а после уједињења министар пошта и телеграфа, министар без портфеља у Пашићевој влади 1924/25. а 1929. министар социјалне политике и народног здравља.

Српска краљевина изишла у овоме рату побједницом, а ми да смо побијеђени”.⁸⁶ Стајић, заправо, није ни био сигуран шта ће се до краја десити са Аустро-Угарском и хоће ли се она распасти; он је, камелеонски, бринуо о себи за случај да Хабсбуршко царство ипак опстане. Наравно, у таквом држању он није био изузетак. Био је такав, у извесној мери, и Милан Недељковић, председник румског Збора, када „препоручује другу и трећу тачку резолуције, али – наглашује – само у томе случају, ако се не нађе споразум на темељу прве тачке”. Ипак, ништа у томе није било необично, многи су зазирали од чврстих ставова Јаше Томића и Жарка Миладиновића да Срем, Бачку, Банат и Барању треба непосредно присајединити Србији.⁸⁷

Стацијем историјских околности, 1. децембра 1918. прокламовано је „српско југословенско царство”. Пред делегацијом Народног вијећа СХС, регент Александар прогласио је „уједињење Србије са земљама независне државе Словенаца, Хрвата и Срба у јединствено Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца”.⁸⁸ Из тога чина, али и онога што му је претходило, видљиве су биле неколике ствари:

Прво. Регент Александар објавио је да је са земљама независне државе СХС уједињена само Србија, а не и Црна Гора, иако је Велика народна скупштина Српског народа у Црној Гори, на седници одржаној 13(26) новембра 1918. одлучила „да се Црна Гора с братском Србијом уједини у једну једину државу под династијом Карађорђевића, те тако уједињена ступи у заједничку отаџбину нашег троплеменог народа Срба, Хрвата и Словенаца”.⁸⁹ Тој новој „једној јединој” држави није дато име, па је требало претпоставити да ће се до остварења израженог политичког интереса за „великом уједињеном Југославијом” користити имена обе српске краљевине.

⁸⁶ F. Čulinović, *Navedeno delo*, 116.

⁸⁷ Пошто је у међувремену донета одлука о непосредном присаједињењу Срема Србији, на седници Средишњег одбора Народног већа СХС од 25. новембра 1918, постављено је чак и питање Миладиновићевог даљег опстанка у том Одбору. Миладиновић ипак није искључен из Средишњег одбора не би ли се тако избегло фактичко признање да је Срем заиста присаједињен Србији; одлуку румског Збора требало је прећутати и на тај начин, некад, касније, поново отворити могућност за померање хрватске границе до Земуна и савског ушћа у Дунав.

⁸⁸ F. Čulinović, *Navedeno delo*, 145.

⁸⁹ Isto, 137.

Друго. Закључком од 24. новембра 1918, Народно вијеће СХС прогласило је „уједињење државе Словенаца, Хрвата и Срба, образоване на цијелом непрекинутом југословенском подручју бивше аустроугарске монархије са Краљевином Србијом и Црном Гором у јединствену државу Словенаца, Хрвата и Срба (тако! не би ли се и очувањем назива „Државе Словенаца, Хрвата и Срба” исказао њен примат над Србијом и Црном Гором), те изабире одбор од 28 лица с пуном овлашћу, да ... безодвласно проведе организацију јединствене државе”.⁹⁰ Несумњиво је да овај закључак под државом СХС образованом на „цијелом непрекинутом југословенском подручју” бивше Аустро-Угарске подразумева и Банат, Бачку и Барању, којима нико не оспорава да су се одлуком Велике народне скупштине у Новом Саду од 25. новембра 1918. присајединили Србији.

Треће. Напутком који је Народно вијеће СХС дало својој двадесетосмочланој делегацији „о уређењу државноправних питања код преговора с владом Србије”, било је предвиђено да ће „Државна влада, одговорна Државном вијећу, управљат(и) ... државним пословима па ће бити састављена од министра председника и минист(а)ра за све државне управе, те од 7 државних тајника, који ће имати мјесто и глас у Министарском вијећу, и то један за Србију, један за Хрватску и Славонију, један за Босну и Херцеговину, један за Словенију, један за Далмацију, један за Црну Гору и један за Бачку, Банат и Барању. Државни тајници имају заступати интересе своје земље на државној влади, па, предлажући државној влади предлоге земаљских влада, имају пазити, да се тим предлозима не вређају ни закони ни државни интереси”.⁹¹ Овим Напутком Срем, дакле, није поменут, чиме се прећутно признаје државноправна вредност одлуке о његовом присаједињењу Србији на Збору Сремаца у Руми.

⁹⁰ Isto, 116.

⁹¹ Isto, 117.

мањина мишљење, да је Савет добио од Скупштине право привремене легислативе и да је једино Савет надлежан и позван, да бира посланике. После те изјаве удаљила се са седнице. ВН Савет решио је међутим, да право избора припада Скупштини, која је и Савет бирала и која има право да и сам Савет разреши. Да право избора посланика припада само Народној Скупштини, доказ је и то, што је Народна Скупштина од 12. новембра (25. новембра) изабрала делегате и изаслала их за Загреб, а није право тога избора препустила ВН Савету. Стога позива Скупштину да приступи избору 24 посланика и 24 заменика, те предлаже:

за посланика	за његова заменика:
...	...
9. Владу Савића (Каменица)	...
10. Дра Александра Рокнића (Митровица)	10. Дра Светислава Новака (Вуковар)
...	...

Скупштина једногласно прихвата предлог и бира предложена 24 кандидата за посланике у привремено Народно Представништво у Београду, а тако исто и 24 предложена заменика”.

Из чињенице да су у Великој народној скупштини Баната, Бачке и Барање два Сремца бирања за посланике у Привремено народно представништво (обојица беху у делегацији која је румску резолуцију предала председнику Скупштине) а један за заменика, проистиче да је Велика народна скупштина у Новом Саду резолуцију румског Збора изасланика прихватила као својеврсне акредитиве, те да је Срем од тога тренутка третиран као саставни део *бивше Српске Војводине* и, преко ње, Краљевине Србије односно, касније, Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца. Небитно је при томе што се назив „Срем” не среће у званичном називу Народне управе за Банат, Бачку и Барању, институције којом је замењена ранија Српска Војводина.

Да је баш тако било, потврђује нам и један документ, до сада непознат широј јавности, из којег сазнајемо да је 14(27) новембра 1918. новосадска Скупштина о својим одлукама телеграфским путем известила и грофа Балфура, енглеског министра

95 Архив Војводине Нови Сад, Записник велике народне скупштине од 27. фебруара 1919, Ф-76.75.

спољних послова. Месец дана касније, 11(24) децембра, начелник Општег Војног Одељења Министарства Војног пуковник Мих. Ј. Јовановић поверљивим актом ФБО. бр. 15952 саопштава Министарству иностраних дела да је посредовањем српског официра за везу при штабу Команде савезничких снага у Солуну стигао одговор на поменути телеграм. Наиме, енглески генерални конзул у Солуну писмом од 3(16) децембра пренео је да је „Господин Балфур, Министар Спољних Послова у Лондону наредио ми да Вам саопштим, да је добио телеграм који је њему упућен а садржи прокламацију за уједињење са Србијом Југословена из Бачке, Срема, Баната и Барање, наредио ми је да Вам саопштим жеље Владе Њ. Енглеског Величанства за уједињење расе Југословена”.

Ова Балфурова порука биће јаснија ако знамо да је почетком 1918. у британској пропаганди, као један од њених циљева, било дефинисано рушење Аустро-Угарске, тако што би се подржавао отпор њених потлачених народа и њихова борба за самоодређење. Балфур тада није одбијао могућност да дође до сепаратног мира између Савезника и Аустро-Угарске, нарочито због тога што је аустријски цар Карло јасно увиђао да противаустроугарска пропаганда слаби војну и политичку снагу његове Монархије.

И заиста, аустријске војничке неприлике на солунском ратишту нагнале су Аустро-Угарску да 14. септембра 1918. Савезницима понуди необавезне разговоре о миру. Американци, Енглези, Французи и Италијани одмах су ту понуду одбили. А чим се у Бечу сазнало за пробој солунског фронта, 27. септембра, Крунско веће се определило за преуређење Монархије, у чему је видно место требало да има југословенско питање. Аустрија, посебно забринута због могућности да Србија ојача и свој утицај пренесе на Јужне Словене у Монархији, предложила је да се отпочну сепартни преговори са хрватским заступницима. Такав аустријски став и њена понуда за мир били су одбијени од стране Српске радикалне странке, али и Старчевићеве странке права, Хрватске пучко-сељачке странке и Социјалдемократске странке Хрватске. У заједничкој изјави о одбијању те понуде, прочитане

96 Архив Србије, МИД ПО ФХ, В.

2. октобра у Царевинском већу, истакнуто је да се Србима, Хрватима и Словенцима мора признати право самоодређења које међународно мора бити гарантовано и да „мир који би осуђивао макар и један дио наше народне територије на подложност туђим народима, носио би у себи клицу будућег сукоба”.⁹⁷ И поред тако изражених жеља, председник Југословенског одбора Анте Трумбић (1864-1938, адвокат, политичар, посланик у Царевинском већу, после уједињења први министар спољних послова Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца) упутио је три дана касније меморандум енглеском министру спољних послова грофу Балфуру, у којем је отворено изнео своја неслагања са Пашићем. Пашићев захтев да се Србији призна право да ослободи Србе, Хрвате и Словенце у Аустро-Угарској означио је као антидемократски, надахнут духом освајања и анексије и жељу Срба да у новој држави добију положај „сличан пруском примату” у Немачкој. Током разговора о том меморандуму, Балфур је рекао Трумбићу да су „Савезници усвојили идеју вашег уједињења у једну државу и ми радимо да је реализујемо. Са Аустријом нема компромиса, она треба да се распусти”. Истовремено, упозорио га је и на штетност његових несугласица са Србијом, после чега је Трумбић, хвалећи Србију, оптужио Пашића да хоће проширити Србију, а не уједињење Срба, Хрвата и Словенаца.

Сазнавши за такво држање Трумбићево, Пашић је рекао: „Е па не може. Не дам ја то никако да буде. Србија хоће да ослободи и уједини Југословене, а неће да се утопи у море једне Југославије; Србија неће да се утопи у Југославију, него Југославија у њу”.⁹⁸

Нешто касније, 14/27. октобра, кад је већ било извесно да су српска војска и савезничке трупе на самом крају свог победничког „постсолунског” похода, Трумбић је затражио од Југословенског народног већа у Вашингтону да код америчке владе интервенише против италијанског и, нарочито, против српског војног и политичког ангажмана на подручју које је дотад контролисала Аустро-Угарска: „Пошто су вјероватно у изгледу распра-

употријебите сав уплив, да се осигура употреба америчких трупа за окупацију свију спорних градова или територија у Аустро-Угарској ... Америчке трупе биле би свагдје поздрављене као добро дошле. 50000 неизвјежбаних (?) момака било би јамачно довољно. Препоручујемо стога да оне окупирају главне тачке у Далмацији, Истри, Крањској те Хрватској и Славонији. Важно је да се нити талијанске нити српске трупе не употрејебе, а томе се може избјећи само на поруку Сједињених Држава”.⁹⁹ Трумбић, дакле, брине само о заштити „хрватских” територија са којима рачуна после распада Аустро-Угарске, док се Срем, Бачка, Барања и Банат не налазе у његовом „повјесном сну” о хрватској држави.

Догађаји су, наравно, текли мимо Трумбићевог прижељкивања, тако да је Душан Симовић,¹⁰⁰ српски изасланик код Народног вијећа у Загребу, при предаји акредитива, 13. новембра, отворено могао формулисати став српских војних и политичких кругова о уједињењу: Србија је у рату дала милион и по жртава за ослобођење своје браће и она не може дозволити да на њеним границама настане нека нова држава која би их узела у свој састав тако да она остане по страни, а плодове победе препусти непријатељу. „По праву оружја, а на основу уговора о примирју са Мађарском” - рекао је Симовић - „Србији припадају Банат, Бачка, Барања, Срем и Славонија (до линије Осијек - Ђаково - Шамац) као и цијела Босна и Херцеговина. Ван те територије, да се можете опредељивати по вољи: да идете са Србијом или да формирате засебну државу”.¹⁰¹

Симовићева изјава могла је бити и одговор на Трумбићеву антисрпску оријентацију и дволичну политичку делатност, а није искључено да је такво Трумбићево држање навело Савезнике да не признају Народно вијеће. Непосредно пред доношење одлука о уједињењу Срба, Хрвата и Словенаца, 22. новембра 1918, гроф Балфур је у разговору са италијанским амбасадором у Лондону изјавио да о признању Народног вијећа не може бити ни речи, јер се оно још није споразумело са Србијом.

97 D. Šepić, *Italija, Saveznici i jugoslovensko pitanje 1914-1918*, Zagreb 1970, 354-355.

98 Isto, 358 (према дневнику Ј. М. Јовановића Пижона, ондашњег српског посланика у Лондону, запис од 5. октобра 1918).

99 Isto.

100 Душан Симовић (Крагујевац 1882 - Београд 1962), генерал југословенске војске и председник владе после 27. марта 1941. На крају Првог светског рата био је потпуковник.

101 D. Šepić, *Navedeno delo*, 400.

И баш због чињенице што се Балфурово име често среће у расправама везаним за распад Аустро-Угарске и стварање југословенске државе, рећи ћемо о њему и неку реч више.

Гроф Артур Џејмс Балфур (Вајтингем 1848 - Фишерс Хил 1930) значајна је фигура на европској политичкој сцени крајем 19. и почетком 20. века. У високој политици нашао се још на Берлинском конгресу 1878, да би наредних скоро пола века заузимао многе кључне позиције у енглеској влади и опозицији: од 1902. до 1905. био је министар-председник, затим, до 1911, вођа опозиције, а 1915. постао је први лорд адмиралитета, односно министар Ратне морнарице Велике Британије. Од 1916. до 1922. водио је енглеску спољну политику. Код нас, Балфур је углавном познат као творац *Балфурове декларације* од 2. децембра 1917, којом се Јеврејима даје за право да у Палестини створе свој национални дом (*national home*), односно националну државу.

Врло је вероватно да гроф Балфур није ни знао шта су то „Бачка, Срем, Банат и Барања“, још мање је то знало Његово Енглеско Величанство, али Балфурова порука и краљевска жеља „за уједињење расе Југословена“ несумњива су потврда савезничке политике усмерене на „распуштање“ Аустро-Угарске и, посредно, акт дипломатског признања обеју резолуција које овде помињемо: и оне донете на Збору изасланика у Руми, и оне донете на Великој народној скупштини у Новом Саду. И даље остаје непознато како је 12(25) новембра 1918. деловала „румска делегација“ у новосадској Скупштини, али је извесно да су се Срем, Бачка, Барања и Банат непосредно присајединили Србији. Влада Краљевине Србије одмах је прихватила обе одлуке о присаједињењу, чиме су оне постале пуноважне. О њиховој конститутивности више не може бити сумње, без обзира на то што је до њихове коначне санкције од стране Уставотворне скупштине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца морало проћи још мало времена.

Приближно две и по године сачувале су се на подручју Барање, Баната, Срема и Бачке институције и комуникације наслеђене од бивше Аустро-Угарске, а процес њихових измена потрајао је све до увођења новог државног устројства. Тако је, на пример, тек од 1. јануара 1920. уведена „служба новчаних поштиљака и код пошта у оним деловима Баната, Бачке и Барање, који припадају нашем Краљевству”,¹⁰² а Министарски Савет одлуком од 7. фебруара 1921. решио је „да се пошт. телеграф. станице у сремској жупанији, као и оне на подручју Барање, које нам је припало по трианонском уговору о миру”,¹⁰³ доделе војвођанској пошт. телеграф. дирекцији ... Припојење п.т. станица Сремске жупаније биће извршено 1. јуна тек. године ... Према томе под управу (ове) дирекције спадају ове станице (са подручја данашњег Западног Срема - прим. аутора): Бабина Грета ... Бобота ... Бошњаци ... Габош ... Гундинци ... Гуња ... Илача ... Ласлово-Корођ ... Нуштар, Ретковци, Роковци-Андријашевци ... Сикиревци, Слаковци, Сољани, Стари Михаљевци ... Шамац ... Трпиња, Вуковар, Винковци ... Жупања”.¹⁰⁴

Због некаквог мира у кући, места северно од Вуковара, и поред тога што су се налазила унутар већ поменуте западне демаркационе линије, уступљена су Осеку, као његово залеђе. За све оне који су на велики Збор Сремаца у Руми (11/24. новембра 1918) дошли из Тење, на пример, или из Допсина, али не само за њих, било је то велико разочарање и почетак велике националне неизвесности која је трајала читавих седамдесет година.

102 Наредба Министарства пошта и телеграфа бр. 14201 од 22. децембра 1919, саопштена расписом бр. 6 у Поштанско-телеграфском веснику, број 1 од 31. јануара 1920, Београд.

103 Трианонски уговор, мировни уговор склопљен у дворцу Трианон код Париза, 4. јуна 1920, између победница у Првом светском рату и Мађарске. За Краљевство СХС овај уговор значајан је као међународноправна основа за припајање територија некадашње Мађарске (Прекомурја и јужног дела Барање) и за успостављање односа са новом мађарском државом.

104 Одлука Министарског савета СХС бр. 4827 из Министарства п.т. од 11. фебруара 1921, саопштена расписом бр. 44 у Поштанско-телеграфском веснику бр. 4 од 28. фебруара 1921, Београд.

Сви нама познати текстови румске Резолуције писани су наменски, као мање или више уопштена информација, без правог осећаја за историјску перспективу. Свесни да се судбоносне одлуке не доносе за једнократну употребу, са важењем само за наредни дан, и у расположивој грађи занемарујући неке правописне финесе небитне за нашу расправу (писање великих слова, употреба наводника, скраћивање речи), уверени смо да је аутентични текст Резолуције румског Збора изасланика народних већа из Срема о непосредном присаједињењу Срема Краљевини Србији, усвојене 11(24) новембра 1918. године, гласио:

- „1. Данашњи Збор изасланика народних већа из Срема тражи и жели да се оствари јединствена и демократски уређена држава Срба, Хрвата и Словенаца под династијом Карађорђевића и очекује и од Народног већа у Загребу да се што пре оствари јединствена заједничка влада са седиштем у Београду;
2. За случај племенског или политичког цепања, изјављују заступници народних већа у Срему, као изасланици народа, да се одлучују за непосредно присаједињење Срема Краљевини Србији;
3. За тај случај желимо да нас на конференцији о миру заступа Краљевска српска влада.”

Резиме

Срем, подручје између Саве, Дунава и Драве и линије Осијек - Чепин - Трњани (десетак километара источно од Славонског Брода), стара је српска земља. Његови становници примили су хришћанство од грчких мисионара током IX до XI века, због чега су их католици, после великог црквеног раскола (1054), у време кад је вера била важнији елеменат од етничког и националног, називали и „Грцима”.

Током XII века у Срему су грађени српски манастири, а као оснивач једног од њих, код Баноштра, помиње се угарски краљевски намесник Белош, син српског великог жупана Уроша I. У XIII веку на челу Српске православне цркве, као архиепископ, налазио се Арсеније Богдановић Сремац. Крајем истог века, северним делом српске државе владао је „сремски краљ” Драгутин, и са њим је, као чланом немањинске династије, српска државна мисао проширена и на аутохтоно српско становништво у Срему. Заstraшени турским упадима у Европу, светогорски монаси одабрали су Срем као свој могући „резервни” животни простор, тако да је током XV и XVI века тамо изграђено или обновљено тридесетак српских манастира, међу којима се истицао Крушедол, који је 1516. године подигао митрополит београдски Максим Бранковић, ранији српски деспот. После пада Београда, 1521, наредна два века Сремом су владали Турци, а од Карловачког мира (1699) па све до краја Првог светског рата Хабсбурзи.

С јесени 1918. године, под утицајем ратних догађања и наслућујући скори пад Аустро-Угарске, представници Словенаца, Хрвата и Срба из Словеније, Истре, Хрватске, Босне и Херцеговине, Далмације и Угарске формирали су Народно вијеће Словенаца, Хрвата и Срба, као израз потребе за остварењем врховног јединственог политичког руководства за све југословенске земље у Хабсбуршкој монархији. Знајући за хрватске политичке аспирације на српске територије којима су раније, дуже или краће време, управљали Мађари или Аустрија, најис-

такнутији политички лидер сремских Срба др Жарко Миладиновић сазвао је за 24. новембар 1918. године у Руми Збор изасланика месних одбора народних већа из Срема.

Без обзира на став Народног вијећа из Загреба да је он надређен свим народним већима у словенским земљама јужне Угарске, Сремци су се, наслоњени на чињеницу да је српска војска запосела демаркациону линију Осијек - Чепин - Баково - Шамац утврђену уговором о примирју између мађарске и српске војске и полазећи од прокламованог права народа на самоопредељење, определили за непосредно присаједињење Срема Краљевини Србији. Румска резолуција уручена је наредног дана Великој народној скупштини Срба, Буњеваца и осталих Словена у Новом Саду, а она је о одлуци „Југословена из Бачке, Срема, Баната и Барање” да се непосредно прикључе Краљевини Србији одмах известила енглеског министра иностраних послова грофа Балфура. Као одговор на ту прокламацију, Балфур је београдској влади пренео „жеље Владе Њ. Енглеског Величанства за уједињење расе Југословена”, што се може сматрати актом и политичког и дипломатског признања одлука донесених на румском Збору и новосадској Скупштини. Када је формирано Привремено народно представништво новоствореног Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца за припрему Конституанте, представници Срема изабрани су на Великој народној скупштини у Новом Саду, 27. фебруара 1918, што несумњиво потврђује да је Срем 1918. године присаједињен Краљевини Србији непосредно.

ПРИЛОЗИ

Др Жарко Миладиновић

Јаша Томић (Из збирке Матице Српске Нови Сад)

Др Милан П. Костић

Арсеније Богдановић - Сремац
(Свети Арсеније I Српски постаје
епископ, Богородичина црква - Пећка
патријаршија, четврта деценија XIV
века).

Краљ Драгутин (Детаљ са ктиторске
фреске из манастира Светог Ахилија,
задужбине краља Драгутина у
Ариљу, око 1290).

Артур Џејмс Балфур

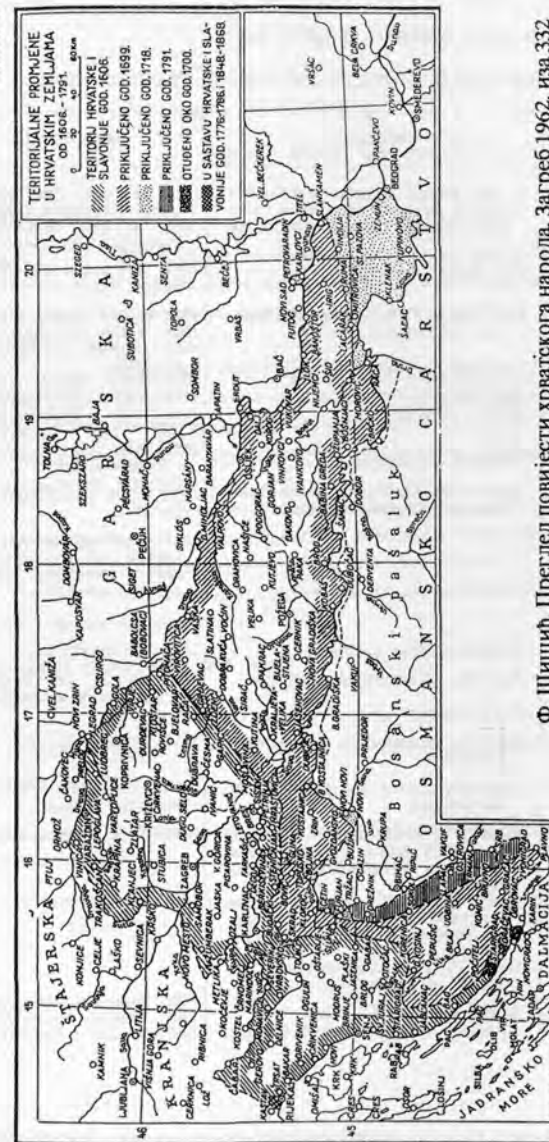
Кућа др Жарка Миладиновића, Главна улица бр. 228., у којој је 24. новембра
1918. године одржан Збор изасланика народних већа.

Србија под царем Душаном.
Немачка карта из Душанова доба, продајена у Печујском војном архиву.

Пеуњски (Велиша Раичевић), Хрвати у светлости историјске истине, марта 1944, иза стране 103.

KARTA 11

Ф. Шишић, Преглед повијести хрватског народа, Загреб 1962, иза 332

KRONOLOŠKI PREGLED DOGAĐAJA TREĆEGA DOBA

Godina	Hrvatska	Ostale zemlje
1527	1. jan. Hrvati izabraše Ferdinanda svojim kraljem na Cetinu, a 6. jan. u Slavoniji Ivana Zapoljskoga.	1526. 11. nov. Ugri okruniše Ivana Zapoljskoga kraljem. 1526. 16. dec. Ugri izabraše Ferdinanda kraljem.
poč. 1528	Pad Jajca i Banjaluke.	1529. Turci pod Bečom (prvi put).
1537	Pad Požege i Klisa. Poraz Katzianerov kod Gorjana.	1532. Nikola Jurišić u Kisegu. 1533. Veliko-Varadinski mir. 1541. Ugarska razdijeljena u tri dijela.
1573 1579 1593	Seljačka buna Matije Gupca Osnutak Karlovca. Bitka kod Siska.	1566. Nikola Zrinski u Sigetu. 1606. Bečki i Zitvatoročki mir. 1618—1648. Tridesetogodišnji rat.
1630	»Statuta Valachorum«	1684. Bitka kod Sv. Gottharda i Vašvarski mir.
1671	Smrt Petra Zrinskoga i Krste Frankapana u Wiener-Neustadtu.	1683. Turci pod Bečom (drugi put). 1687. Požunski sabor: Habsburška kuća postaje u Ugarskoj i Hrvatskoj nasljedna po primogenituri.
1690	Doseljenje Srba u Srijem.	1699. Karlovački mir.
1712	Hrvatska Pragmatička sankcija.	1713. Karlo III. proglašava Pragmatičku sankciju.
1745	Obnova i pripojenje Slavonije Hrvatskoj.	1718. Požarevački mir.
1751	Osnovana srpska metropolija u Sr. Karlovcima.	1722. Ugarska Pragmatička sankcija.
1754	»Militär Graenitz-Rechtene«; ukinuti posljednji ostaci krajiške samouprave u Varaždinskom generalatu.	1756—1763. Sedmogodišnji rat.
1755	Buna krajišnika u Varaždinskom generalatu («Severinska»). — Buna kmetova u Križevačkoj županiji.	
1756 1767	Urban M. Terezije za Slavoniju. Osnutak Hrv. kraljevskog vijeća.	
1776 1779	Rijeka vraćena Hrvatskoj. Hrvatsko kraljevsko vijeće ukinuto.	1781. Patent o toleranciji. 1785. Ukinuće kmetstva. 1787—91. Rat s Turcima.

Ф. Шишић, Преглед повијести хрватскога народа, Загреб 1962.

x/444

Господину

Божи Туцаковићу, потпуковнику

у Земуну.

Конференција изасланика месних одбора Народних Већа у Срему, на којој је била заступант већина места у Срему, већином Срби али и неки Хрвати донела је у Руми дне 11. овог месеца ову резолуцију:

1. Данашињи збор изасланика Народних Већа из Срема тражи ~~да се оствари јединствена демократски уређена држава Срба, Хрвата и Словенаца~~ под династијом Карађорђевића и очекује од Народних Већа у Загребу да се што пре оствари јединствена заједничка влада са седиштем у Београду.

2. За случај пленског или политичког цепаня изјављују заступници Народних Већа у Срему као изасланици народа, да се одлучују за непосредно присаједињење Срема Краљевини Србији.

3. За тај случај хоћемо да нас на конференцији о миру заступа Краљевска Српска Влада.

у Земуну 12. новембра 1918. год.

Др. Светислав Поповић
председник м.о.-н.в.

Месна Команда

Пов. Бр. Службено

Земун.

Управнику Града Београда, — предна резолуција шаље

ос на утицај.

12. новембра 1918. год.

Земун.

291/245

Светислав Поповић,²³ адвокат, члан Хрв. срп. коалиције, из Земуна, и Милан Недељковић, претседник Нар. већа из Карловаца. Као гост, говорио је Хрват Југословен, из Славонског Брода, Д-р Брлић,²⁴ адвокат, (који се случајно налазио у Руми, на пропутовању).

На збору је једнодушно прихваћена ова резолуција:

1. Данашњи збор изасланика „Нар. Већа“ из Срема тражи да се оствари јединствена и демократски уређена држава СХС под династијом Карађорђевића и очекује и од Нар. Већа у Загребу да се што пре оствари јединствена заједничка влада са седиштем у Београду. —

2. За случај племенског или политичког цепања, изјављују заступници „Нар. Већа“ у Срему, као изасланици народа, да се одлучују за непосредно присаједињење Срема Краљевини Србији. —

3. За тај случај желимо да нас на конференцији о миру заступа Краљ. Српска Влада. —

У одбор за спровођење закључака резолуције изабрани су:

1. Д-р Жарко Миладиновић, 2. Д-р Светислав Поповић, 3. Д-р Александар Рокнић, 4. Влада Савић, 5. Милан Недељковић, 6. Д-р Јурај Рашкај.

Подробни извештаји са овог збора објављени су у Српском листу, Н. Сад, 1918, бр. 17, („Велики збор Сремаца у Руми“), и у Гласнику

МИНИСТАРСТВО ВОЈНО
Опште Војно Одељење
Београд-Бр. 15952

27/182

80-11X-5 Министарству Иностранних Дела,

Официр за везу при штабу Војне Савезничких
Војска доставља:

„Енглески генерални конзул у Солуну, својим
листом од 3./16. овог месеца доставља одговор на
телеграм скупштине Југословена у Новом Саду од 14./
27. новембра:

„Господин Балфур, Министар Спољних Послова у
Лондону наредио ми је да Вам саопштим, да је добио те-
леграм који је чину упућен а садржи прокламацију за
уједињење са Србијом Југословена из Бачке, Срема, Ва-
рата и Варане, наредио ми је да Вам саопштим жељу
Владе Енглеског Великанства за уједињење расе Ју-
гословена.“

Предне част ми је доставити на умишљај.

11. децембра 1918. год.
Београд

По запов. Министра Војног,
Начелник, пуковник,

Мил. В. Јелић

291/263

Почеток

војет у седишту Велике Народне Скупштине у Новом Вагу
14. фебруара 1919.

Председба: Др Славо Милант, председник.

Велетни: Милош Ђорђевић, перовоје.

Бр. 1.

Председник Др Славо Милант поздравља скупштин
у добродошлицом, поштом, да је ова скупштина са-
звана да донесе народне посланике за придржавање На-
родног Представничког у Београду и крајини, да се до-
рају у одбор за провере скупштинска: Божидар Поповић,
Др Милош Милићки, Павло Милић, Војислав Ђорђевић,
Милош Клемић и Др Владислав Маторић.

Скупштина их једногласно приима с њима, да се
уједино буду и настави одбора за контролу.

Бр. 2.

Извештај одбора за провере скупштинска
Милош Клемић јавља, да је према поднесеним верови-
дошким пријављено 384 скупштинска, дакле посто-
јеће ватна свију матова Велике Народне Ску-
пштине и према томе постоје доносили крајинице за-
коњуке.

Узима се на знање.

Бр. 3.

Председник позива Скупштину да донесе
председнике и перовоје.

Скупштина једногласно приима за предсе-
днике: Др Славо Милант, Божидар Поповић
и Павло Милић, а за перовоје: Милош Ђорђевић

и Душана Милићкић.

Бр. 4.

Председник Др Славо Милант извештава, да је
како је в 286 скупштинска сазвао као председник Ве-
ликог Народног Сабора од Скупштине, да ли је 24 поста-
ника и 24 записника за придржавање Народног Представ-
ничког Крајинице (Срба, Хрвата и Словенаца), сазвао
за 1. марта 1919. у Београду. Позива скупштину, да се из-
јасни, узима ли овај саб за знање и одобрава ли пе-
ров доносица.

Скупштина једногласно узима на знање и одобра-
ва саб Скупштине за истор полатике у придржава-
ње Народна Представничког.

Бр. 5.

Председник извештава, да се због рог скуп-
штине овако изјасни: 1) Истори народни полати-
ка. 2) Поштом доносица Милош и Д. Маторић. 3) По-
латике о придржавање Сабора.

Скупштина приима предмети доносица рог.

Бр. 6.

Извештај крајинице одбора Милош Клемић
извештава, да је Милош Милант упутио писма до пре-
ко Председника Народне Сабора за Сабора, Београ и
Крајину позивајући, да се изјасни 24 посланика и
24 записника за придржавање Народна Представнич-
ког у Београду. У седишту ВНСабора од 26. фебруара
о.т. заседала је ипак ипак, да је Сабора доноси
од Скупштине право придржавање писменице и да је
једино Сабора народни позив, да ли је полатике.
После се изјасни узима се из седишта. ВНСабора ра-

и то је међу тим, да право избора припада „Комунистичкој партији“, која је и са својим програмом и која има право да изабере своју партију. Да право избора припада партији са свом „Комунистичком партијом“, што је партија „Комунистичка“ од 12. децембра 1918. изабрала председника и изабрала и за „Комунистичку партију“ и за „Комунистичку партију“.

за посланике:

за новобранца:

1. Дра Владо Милова (Бр. 10)
2. Дра Јован Милова (Бр. 10)
3. Дра Јован Милова (Бр. 10)
4. Дра Мило Милова (Бр. 10)
5. Дра Мило Милова (Бр. 10)
6. Дра Мило Милова (Бр. 10)
7. Дра Мило Милова (Бр. 10)
8. Дра Мило Милова (Бр. 10)
9. Дра Мило Милова (Бр. 10)
10. Дра Мило Милова (Бр. 10)
11. Дра Мило Милова (Бр. 10)
12. Дра Мило Милова (Бр. 10)
13. Дра Мило Милова (Бр. 10)
14. Дра Мило Милова (Бр. 10)
15. Дра Мило Милова (Бр. 10)
16. Дра Мило Милова (Бр. 10)
17. Дра Мило Милова (Бр. 10)
18. Дра Мило Милова (Бр. 10)
19. Дра Мило Милова (Бр. 10)
20. Дра Мило Милова (Бр. 10)
21. Дра Мило Милова (Бр. 10)

22. Дра Мило Милова (Бр. 10)
23. Дра Мило Милова (Бр. 10)
24. Дра Мило Милова (Бр. 10)

Комунистичка партија је изабрала партију са свом „Комунистичком партијом“, што је партија „Комунистичка“ од 12. децембра 1918. изабрала председника и изабрала и за „Комунистичку партију“ и за „Комунистичку партију“.

Бр. 7.

Изборна комисија је изабрала партију са свом „Комунистичком партијом“, што је партија „Комунистичка“ од 12. децембра 1918. изабрала председника и изабрала и за „Комунистичку партију“ и за „Комунистичку партију“.

Комунистичка партија је изабрала партију са свом „Комунистичком партијом“, што је партија „Комунистичка“ од 12. децембра 1918. изабрала председника и изабрала и за „Комунистичку партију“ и за „Комунистичку партију“.

Бр. 8.

Изборна комисија је изабрала партију са свом „Комунистичком партијом“, што је партија „Комунистичка“ од 12. децембра 1918. изабрала председника и изабрала и за „Комунистичку партију“ и за „Комунистичку партију“.

ЧЕТРИСТО И ДЕВЕТИ ЗАПИСНИК

вођен у сједници Српског Народног Одбора у Новом Саду, 4. децембра 1918. год.

ПРЕДСЕДАЈЕ: Аркадије Варађанин, и. председник

РЕЧНИК: Мита Ђорђевић, секретар.

ПРИСУТНИ: Љуба Степановић, Војко, Коста и Љазо Мирсанасевић, Јо-
ван Храниловић, Милан А. Јовановић, Др Павар Јанковић, Душан Стакић, Ми-
та Кириловић, Милан Кичанин, Сава Оберковскић, Др Ђура Триковић, Ни-
кола Нековић.

Бр. 1.

Потпредседник Аркадије Варађанин извештава, да је на дан краје
славне владиног дома Карађорђевића браћанско поздравно и честито
славу са ова два браћана:

1. ВАШЕ ВЕЛИЧАСТВО! У превеликој срећи, што се можемо назвати
поданици Вашег Величанства долази Српски Народни Одбор, као заступ-
ник бивше Српске Војводине, да честита прву Крсну Славу Вашег Вели-
чанства у ослобођеној Великој Србији и да поздравља Ваше Величанство
као краља Срба, Хрвата и Словенаца. Хиведи!

2. ВАШЕ ВИСОЧАСТВО! Осећаји радости и среће налажу овом Срп-
ском Народном Одбору као заступнику бивше Српске Војводине, да при-
хвати прву прилику по повратку Вашег Височанства у ослобођену Вели-
ку Србију да као нени поданици поздравља Крсну Славу Вашем Висо-
чанству и да у тој срећи изјави од преблаготворца, дуга и срећна
век у владањима новог краљевства Срба, Хрвата и Словенаца. Хиведи!
Нови Сад, 30. децембра 1918. год. Аркадије Варађанин с. р. и. председник,
Мита Ђорђевић с. р. секретар.

На ове честитке стигао је одговор, који гласи: "У име Своје
и у име Мога узвишенига Оца Његова Величанства Краља Петра захва-
љујем на израженим оданости и на честитци Крсног Имена Њашега Дома
и његовој поздрав. — Александар с. р.

Одбор се одзивава ускликом Хиведи!

СР – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

949.711.3:949.711”1918”

ПЕТРОВИЋ, Илија

Присаједињење Сремa Србији 1918. године
/ Илија Петровић. – Рума : Завичајни музеј
... [и др.], 1994 (Румa : Пролетер). – 80
стр. : илустр. ; 21 см
Прилози: стр. 63 -78. – Резиме.

а) Војводина – Србија – Присаједињење –
1918

Штампа:

ГРАФИЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ „ПРОЛЕТЕР” дд, Рума

Технички уредник:

ЗДРАВКО БАЊАЦ

Лектор-коректор:

ГОСПА СТАНОЈЕВИЋ

Слог и прелом:

САЊА ВУКОБРАТ
МИЛКА КРЗМАНОВИЋ

Тираж: 500 примерака

СРЕМ

ОБЈАШЊЕЊЕ ЗНАКОВА

- Демаркациона линија, 13.11.1918. ГОДИНЕ
- Граница 1939. ГОДИНЕ
- ... Административна подела Срема, 1945. ГОДИНЕ
- Железничка пруга
- == Аутопут, грађен после 2. светског рата
- ПУТ 1. РЕДА
- † Манастир

